

Π.3.2.1 Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες,
σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε
30 διδακτικές ώρες ανά τάξη

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Γ΄ Λυκείου

Τίτλος:

**«“Η Αμφισβήτηση είναι ευάλωτη | μέσα στον αέρα του
κόσμου”. Διαβάζοντας ποιητές και ποιήματα της γενιάς του
'70»**

ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΚΩΤΣΑΚΗ

**ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

Θεσσαλονίκη 2013

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.1. Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες, σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε 30 διδακτικές ώρες ανά τάξη.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνος υπο-ομάδας εργασίας γλώσσας δευτεροβάθμιας: Δημήτρης Κουτσογιάννης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνι 1 – Πλατεία Σκρά Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101, Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

«Η Αμφισβήτηση είναι ευάλωτη | μέσα στον αέρα του κόσμου». Διαβάζοντας ποιητές και ποιήματα της γενιάς του '70.

Δημιουργός

Καλλιόπη Κωτσάκη

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική λογοτεχνία

(Προτεινόμενη) Τάξη

Γ' Λυκείου

Χρονολογία

Απρίλιος 2013

Διδακτική/θεματική ενότητα

—

Διαθεματικό

—

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα

—

Χρονική διάρκεια

Οκτώ (8) ώρες

Χώρος

I. Φυσικός χώρος:

Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας, εργαστήριο πληροφορικής.

Εκτός σχολείου: δημόσια κεντρική βιβλιοθήκη Ρεθύμνου.

II. Εικονικός χώρος: ιστολόγιο μαθήματος

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Το σενάριο για την υλοποίησή του προϋποθέτει:

- Την εξοικείωση των μαθητών/τριών με την ανάγνωση ποιητικών κειμένων. Τα ποιητικά κείμενα της γενιάς του '70, θεματικά τους είναι ίσως οικεία, με την έννοια ότι θέματα όπως ο απροσδιόριστος φόβος, η αμφισβήτηση του καινούριου ή και η άρνησή του συνάδουν με την εφηβεία. Ενδεχομένως, οι γλωσσικές επιλογές, προπαντός η χρήση ενός λεξιλογίου καθημερινού, «μη ποιητικού», μπορεί να τους ξενίσουν. Η ανάγνωση όμως ποιητικών κειμένων, για να είναι ουσιαστική ανάγνωση τέχνης, προϋποθέτει ανοιχτούς ορίζοντες.
- Την πολύ καλή γνώση του πού, πότε, πώς και με τι περιεχόμενο εμφανίστηκε η γενιά του '70. Η συγκεκριμένη προϋπόθεση έχει ως αποτέλεσμα την πρόσληψη και κατανόηση μιας ομάδας ποιητών, που δημιούργησε τη δική της ποιητική στη σύγχρονη νεοελληνική ποίηση. Έτσι, διευκολύνεται και η επιλογή εκ μέρους του εκπαιδευτικού των ποιητικών κειμένων, που θεωρεί ότι είναι εύστοχα, προκειμένου να γνωρίσουν και να διαβάσουν οι μαθητές την ποιητική παραγωγή της συγκεκριμένης γενιάς.
- Τη γνώση χαρακτηριστικών στοιχείων της παραδοσιακής και μοντέρνας ποίησης, που οι μαθητές έχουν διδαχθεί στις προηγούμενες τάξεις του Λυκείου.
- Την εξοικείωση των μαθητών με την ομαδοσυνεργατική μέθοδο διδασκαλίας αλλά και με τον συνδυασμό μεθόδων διδασκαλίας (εισήγηση, κατευθυνόμενος διάλογος, καταγισμός ιδεών).
- Την ικανοποιητική γνώση των προγραμμάτων του Η/Υ: μηχανή αναζήτησης, πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου (ΠΕΚ), χρήση του <http://www.wordle.net/>, ανάρτηση αρχείων σε ηλεκτρονικό περιβάλλον (ιστολόγιο), πρόγραμμα δημιουργίας παρουσιάσεων (PowerPoint), πρόγραμμα [Windows Movie Maker](#).
- Τον κατάλληλο εξοπλισμό στην αίθουσα διδασκαλίας: ύπαρξη φορητού Η/Υ, βιντεοπροβολέα και πρόσβαση στο διαδίκτυο.

- Τη χρήση του εργαστηρίου πληροφορικής σε συγκεκριμένες ώρες.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο είναι πρόταση διδασκαλίας.

Το σενάριο στηρίζεται

—

Το σενάριο αντλεί

—

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ.

Το σενάριο αναπτύσσεται σε τρεις φάσεις: α) πριν την ανάγνωση, δύο ώρες, β) ανάγνωση, τέσσερις ώρες, γ) μετά την ανάγνωση, δύο ώρες. Στην α' φάση ετοιμαζόμαστε, για να διαβάσουμε ποιητές και ποιήματα της γενιάς του '70. Στόχος μας είναι να γνωρίσουμε τα γεγονότα (κοινωνικά, πολιτικά, ιστορικά) που διαμόρφωσαν την πολιτισμική ζωή της δεκαετίας και ειδικότερα να κατανοήσουμε την «ατμόσφαιρα» που γέννησε τη συγκεκριμένη ποίηση.

Στη β' φάση, την κυρίως ανάγνωση, για τέσσερις ώρες διαβάζουμε ποιήματα της γενιάς του '70 προσπαθώντας: α) να αναδείξουμε τους θεματικούς άξονες που υπηρέτησαν οι δημιουργοί και β) να κατανοήσουμε τη στάση που διαμορφώνουν απέναντι στο νέο στοιχείο· είναι στάση αμφισβήτησης, άρνησης, ανατροπής, απόθησης, παραδοχής ή ένταξης;

Επιπλέον, επιχειρούμε να γνωρίσουμε τον τρόπο (αφηγηματικές τεχνικές, γλώσσα, ύφος) που χρησιμοποίησαν και χρησιμοποιούν, για να συνθέσουν τα ποιήματά τους. Διαβάζουμε, με οδηγό τις δραστηριότητες που δίνονται στο φύλλο εργασίας, και χρησιμοποιούμε το ιστολόγιο του μαθήματος. Η αξιοποίηση των ΤΠΕ (πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου, σύννεφο λέξεων, ψηφιακός υπομνηματισμός, δημιουργία παρουσίασης ή βίντεο) συμβάλλει στην πληρέστερη κατανόηση και στην ανάδειξη της πολλαπλής ανάγνωσης.

Στην γ' φάση, μετά την ανάγνωση, για δύο ώρες η ολομέλεια της τάξης συζητά για τον ποιητή Αργύρη Χιόνη. Διαμορφώνει ένα μικρό αφιέρωμα με βάση τη συζήτηση και τις δραστηριότητες στην τάξη. Καταθέτει τη δική της παραγωγή γραπτού λόγου με την άσκηση δημιουργικής γραφής.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

«Η Αμφισβήτηση είναι ευάλωτη | Μέσα στον αέρα του κόσμου». Οι στίχοι αυτοί του ποιητή Λευτέρη Πούλιου αποτελούν τον τίτλο του σεναρίου. Οι ποιητές της γενιάς του '70 «ονομάστηκαν και ποιητές της αμφισβήτησης, επειδή θεωρήθηκε ότι η εριστικότητα του ύφους, που εκφράστηκε με το σαρκασμό, την ειρωνεία και τη ρεαλιστική γλώσσα είχε ως στόχο την αμφισβήτηση κάθε κατεστημένης αξίας. Αν και ο όρος αυτός αμφισβητείται [...]». Διαβάζουμε ποιητές και ποιήματα της γενιάς του '70, για να κατανοήσουν οι μαθητές την πολλαπλή ανάγνωση του όρου «αμφισβήτηση». Η ανάγνωση αναδεικνύει τη στάση των ποιητών μπροστά στον κόσμο που γεννιέται μετεμφυλιακά μέσα στη δίνη του ψυχρού πολέμου και της δικτατορίας του 1967. Το νέο ανατρέπει το παλιό; Το αμφισβητεί; Το αρνείται και με ποιον τρόπο εκδηλώνει τη στάση του; Μήπως η άρνηση, η αμφισβήτηση ή η ανατροπή περιορίζονται στη γλωσσική επιλογή;

Οι μαθητές, διαβάζοντας την ποίηση της γενιάς του '70, διαμορφώνουν άποψη για μια εποχή που ήταν ανατρεπτική για ολόκληρο τον κόσμο και της οποίας οι επιδράσεις καθόρισαν και διαμόρφωσαν κατοπινές στάσεις ζωής.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Με τη διδασκαλία του σεναρίου επιδιώκουμε οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν την ποίηση της γενιάς του '70 και να αντιληφθούν ένα μέρος του ιδεολογικού προβληματισμού της, όπως διαμορφώθηκε στο πλαίσιο ενός κόσμου που καθοριζόταν από τον ψυχροπολεμικό μετεμφυλιακό φόβο και την αντιμετώπιση της ζωής «ως μια ποιητική πράξη που επαναλαμβάνεται και παίρνει διάφορες μορφές, στην τέχνη, στον λόγο, στον έρωτα, στην καθημερινότητα, στη σκέψη, ακόμη και στην πολιτική».
- Να στοχαστούν για τον ρόλο της ποίησης στην προσπάθεια συνειδητοποίησης των κοινωνικών-πολιτισμικών προβλημάτων κάθε εποχής.

Γνώσεις για τη λογοτεχνία

- Να κατανοήσουν την ποιητική γραφή της γενιάς. Ειδικότερα να γνωρίσουν τα χαρακτηριστικά που διαμόρφωσαν τον γλωσσικό της κώδικα: ριζοσπαστικές γλωσσικές επιλογές, απουσία εντυπωσιακού λεξιλογίου, λιτός λόγος, υπερρεαλιστικές εικόνες. Κοντολογίς, μια αντισυμβατική χρήση της γλώσσας, που οδήγησε στη διαμόρφωση ενός ύφους έντονα πεζολογικού.
- Να αντιληφθούν τη χρήση της ειρωνείας, λεκτικής και καταστασιακής, ως μέσο έκφρασης της ανατρεπτικής διάθεσης και της αμφισβήτησης των δημιουργών.
- Να γνωρίσουν τα σύμβολα που οι ποιητές της γενιάς του '70 δημιούργησαν και χρησιμοποίησαν στο έργο τους.
- Να κατανοήσουν τα θέματα που αναδεικνύουν το ποιητικό τοπίο της γενιάς του '70: η μνήμη, η πατρίδα και ιδιαίτερα ο γενέθλιος τόπος, ο σύγχρονος πολιτισμός και η στάση του ποιητικού υποκειμένου, ο κοινωνικός προβληματισμός, η ποίηση και η πολιτική.

Γραμματισμοί

Με την ολοκλήρωση της διδασκαλίας οι μαθητές θα μπορούν:

- Να εντοπίζουν στα ποιήματα της γενιάς του '70 την αμφισβήτηση, την ανατροπή ή και την άρνηση, όπως ο κάθε δημιουργός την παρουσιάζει.
- Να αναδεικνύουν τον ιδεολογικό προσανατολισμό της γενιάς στο πλαίσιο ενός κόσμου αλλαγής.
- Να αντιλαμβάνονται και να εντοπίζουν τις επιδράσεις που δέχτηκαν οι ποιητές της γενιάς του '70 από το δημοτικό τραγούδι, από το εγγύτερο και απώτερο ποιητικό παρελθόν, από την beat λογοτεχνία και τα ελευθεριακά κινήματα της Ευρώπης και της Αμερικής.
- Να διαβάζουν τα ποιήματα της γενιάς του '70 ως πολιτισμικό καθρέφτη της εποχής.
- Να διατυπώνουν τον προσωπικό τους λόγο ως προς τη θεματική, την τεχνική και τη θέση της γενιάς του '70 στη νεοελληνική λογοτεχνία και γενικότερα στο πολιτισμικό γίγνεσθαι.

Επίσης, με την αξιοποίηση των ΤΠΕ, όταν ολοκληρωθεί η διδασκαλία του συγκεκριμένου σεναρίου, οι μαθητές θα μπορούν:

- Να αναζητούν πληροφορίες σε συγκεκριμένους διαδικτυακούς τόπους, ανάλογους του γνωστικού αντικείμενου και της έρευνας (H/Y με σύνδεση στο διαδίκτυο, φυλλομετρητής Mozilla Firefox, Google Chrome κ.ά., μηχανή αναζήτησης Google, YouTube).
- Να αναζητούν στα ηλεκτρονικά λεξικά (Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας) τη χρήση, ερμηνεία, ετυμολογία λέξεων και φράσεων, με στόχο την ανάπτυξη αλλά και τη βελτίωση της εκφραστικής τους ικανότητας.
- Να αντιλαμβάνονται την κατασκευαστική πλευρά της λογοτεχνίας, όταν χρωματίζουν λέξεις ή εκφράσεις ή περιόδους στο κείμενο ή εντοπίζουν και χρωματίζουν συγκεκριμένα εκφραστικά μέσα ή αντικαθιστούν λέξεις ή

αλλάζουν τη γραμματοσειρά ή το μέγεθός της (πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου Microsoft Word, [σύννεφο λέξεων](#)).

- Να κατανοήσουν, με τον ψηφιακό υπομνηματισμό, ότι μπορούν να διαβάσουν και να νοηματοδοτήσουν κάθε ποιητικό κείμενο ανάλογα με την προσωπική τους πρόσληψη.
- Να δημιουργούν πολυτροπικά κείμενα (πρόγραμμα δημιουργίας παρουσιάσεων (PowerPoint), Windows Movie Maker (βίντεο). Ο συνδυασμός λόγου, εικόνας και ήχου παρουσιάζει μια άλλη ανάγνωση του κειμένου.
- Να επικοινωνούν και να συνεργάζονται μεταξύ τους στο ιστολόγιο του μαθήματος ανταλλάσσοντας απόψεις, καθώς θα αναρτούν τις εργασίες τους.

Διδακτικές πρακτικές

Το σενάριο εφαρμόζεται σε τρεις φάσεις (πριν την ανάγνωση, ανάγνωση, μετά την ανάγνωση) και στηρίζεται σε συνδυασμό διδακτικών μεθόδων, ανάμεσα στις οποίες κεντρική θέση κατέχει η ομαδοσυνεργατική μέθοδος διδασκαλίας. Στην α' φάση, πριν την ανάγνωση, η μετωπική διδασκαλία και ο κατευθυνόμενος διάλογος αναδεικνύουν τον στόχο και τον σχεδιασμό της διδακτικής πορείας του σεναρίου. Η α' φάση (δύο ώρες) πραγματοποιείται στο εργαστήριο της πληροφορικής. Ο εκπαιδευτικός έχει φροντίσει να έχει μαζί του και τα εξής βιβλία: α) Karen Van Dyck, *Η Κασσάνδρα και οι λογοκριτές* (σ. 105-143) και β) Κώστας Παπαγεωργίου, *Η γενιά του '70, Ιστορία – Ποιητικές διαδρομές*, καθώς η μικρή ανθολογία αυτή των ποιητών και ποιημάτων, που περιλαμβάνει, θα χρειαστεί να διαβαστεί από τους μαθητές¹. Η α' φάση στο εργαστήριο της πληροφορικής θα βοηθήσει τους μαθητές να διαβάσουν

---

¹ Τέσσερα-πέντε φωτοτυπημένα αντίτυπα της ανθολογίας θα διευκόλυναν την τάξη. Το κάθε αντίτυπο αποτελείται από οκτώ σελίδες.

αρκετά ποιήματα της συγκεκριμένης γενιάς, πλοηγούμενοι σε ιστοσελίδες που θα προταθούν από τον εκπαιδευτικό ή τους μαθητές.

Στη β' φάση, της ανάγνωσης, οι μαθητές δουλεύουν σε ομάδες, αφού η ομαδοσυνεργατική μέθοδος βοηθάει στην καλύτερη οργάνωση της διδακτικής πορείας, στην κατανόηση και εμβάθυνση στο γνωστικό αντικείμενο καθώς και στη δημιουργική συνεργασία των μαθητών μεταξύ τους και με τον διδάσκοντα. Οι μαθητές, με βάση τις δραστηριότητες των φύλλων εργασίας, επικοινωνούν, συνεργάζονται και δημιουργούν στην αίθουσα της δημόσιας βιβλιοθήκης τις δύο πρώτες ώρες της β' φάσης, και στην αίθουσα διδασκαλίας τις δύο επόμενες ώρες αλλά και στο ιστολόγιο του μαθήματος. Ο εκπαιδευτικός επιλύει απορίες, στηρίζει την έρευνα, παρεμβαίνει καθοδηγητικά και θέτει ερωτήματα. Η αξιοποίηση των ΤΠΕ δίνει τη δυνατότητα δημιουργίας κειμένων (απλών και πολυτροπικών) σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο, κριτικής αντιμετώπισης των πληροφοριών και εμβάθυνσης στο γνωστικό αντικείμενο.

Στην γ' φάση, μετά την ανάγνωση, οι μαθητές, έχοντας αποκτήσει μια γνωστική υποδομή, διαβάζουν τον ποιητή Αργύρη Χιόνη. Η κατανόηση και η αισθητική απόλαυση του έργου του αποδεικνύει την επιτυχία των στόχων του σεναρίου, καθώς ο Αργύρης Χιόνης ανήκει στους εκπροσώπους της ποιητικής γενιάς του '70.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Οι μαθητές του Λυκείου συχνά εκφράζουν την επιθυμία να διαβάσουν λογοτεχνικά κείμενα, ολόκληρα ή αποσπάσματα, πιο οικεία σε αυτούς είτε χρονικά είτε θεματικά.

Η δημιουργία της εφηβικής ταυτότητας, ως βάση για την παγίωση της ταυτότητας του ενήλικα, περνά από διάφορα και πολλές φορές επώδυνα στάδια. Η ποιητική γενιά του '70, με τις επιρροές που δέχτηκε από το εγγύτερο και απώτερο

ποιητικό παρελθόν, από τη δημοτική ποίηση, από την beat λογοτεχνία, από την ποπ κουλτούρα και τα ελευθεριακά κινήματα της Αμερικής και της Ευρώπης, έθεσε στο κέντρο του στοχασμού της τη συνείδηση, που αντιτίθεται σε κάθε μορφή ιδεολογικού κομπορμιισμού, τον κοινωνικό προβληματισμό, τον φόβο, την αμφισβήτηση και την άρνηση έναντι του κατεστημένου. Ο στοχασμός αποτελεί πρόκληση για την εφηβική σκέψη, με αποτέλεσμα την επιθυμία των εφήβων να εντάξουν την ποιητική γενιά του '70 στα αναγνωστικά τους ενδιαφέροντα.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

«Σκοπός της διδασκαλίας της λογοτεχνίας είναι η ουσιαστική επαφή των μαθητών με αντιπροσωπευτικά έργα της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, εθνικής και παγκόσμιας, καθώς και με έργα σύγχρονα που τροφοδοτούν τη συζήτηση γύρω από σύγχρονα προβλήματα και νέες αισθητικές τάσεις [...]», σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών (Π.Σ.) και τις οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων, ιδιαίτερα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γενικής Παιδείας στην Γ' Λυκείου. Στη διδακτέα ύλη της Λογοτεχνίας προτείνονται κείμενα ποίησης και πεζογραφίας από τη μεταπολεμική και σύγχρονη λογοτεχνία.

Στην προσπάθειά μας να αξιοποιήσουμε τη διδασκαλία της λογοτεχνίας «ως προνομιακού μέσου για τη συνειδητοποίηση, διερεύνηση και κριτική κατανόηση των διαφορετικών πολιτισμικών κατηγοριών, αναπαραστάσεων, διακρίσεων και αξιών στη βάση των οποίων κατανοούμε την κοινωνική, ιστορική και πολιτισμική μας εμπειρία και συγκροτούμε την κοινωνική μας ταυτότητα»², αποφασίσαμε να συνδυάσουμε το παλαιό πρόγραμμα σπουδών για τη λογοτεχνία με την προοπτική του νέου προγράμματος σπουδών για το ίδιο μάθημα, όπως εφαρμόζεται στην Α' Λυκείου.

---

² Πασχαλίδης 2004: 24

Επιλέξαμε να διαβάσουμε, με βάση τα ανθολογημένα ποιήματα του σχολικού βιβλίου της Γ' Λυκείου, ποιητές και ποιήματα της γενιάς του '70 και να τα προσεγγίσουμε με την προοπτική του νέου προγράμματος σπουδών για τη λογοτεχνία πιστεύοντας στην ανταπόκριση των μαθητών.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

- Μηχανή αναζήτησης (Google) και φυλλομετρητής (Mozilla Firefox, Google Chrome κ.ά.). Οι μαθητές, με τη χρήση της μηχανής αναζήτησης: α) επισκέπτονται τον διαδικτυακό χώρο του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού. Συγκεκριμένα, επισκέπτονται την ιστοσελίδα [Ελληνική ιστορία](#), από τους Ιστορικούς κόμβους του ιδρύματος, και πλοηγούνται στο κεφάλαιο «Η σύγχρονη Ελλάδα 1945-2000» και ειδικότερα στις ενότητες 1960-1970, 1970-1980, με στόχο την ενημέρωση για το ιστορικό-κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο η γενιά του '70 γεννήθηκε και εκφράστηκε. β) Επισκέπτονται τον διαδικτυακό χώρο του YouTube και παρακολουθούν συγκεκριμένες σύντομες ψηφιακές ταινίες (βίντεο) ή αποσπάσματα κινηματογραφικών ταινιών ή βιντεοκλίπ, προκειμένου να κατανοήσουν την περιρρέουσα ατμόσφαιρα μέσα στην οποία η γενιά του '70 έθεσε τον δικό της στόχο και παρουσίασε τον στοχασμό της. γ) Επισκέπτονται την ψηφιακή βιβλιοθήκη του Σπουδαστηρίου Νέου Ελληνισμού, για να διαβάσουν τα ανθολογημένα ποιήματα των εκπροσώπων της γενιάς. δ) Επισκέπτονται τον διαδικτυακό χώρο της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα και, με τη χρήση του ηλεκτρονικού [Λεξικού της κοινής νεοελληνικής](#), υποστηρίζονται στον τομέα της κατανόησης των πληροφοριών και στην εμβάθυνσή τους, με απώτερο στόχο την κριτική αποτίμησή τους. ε) Έχουν τη δυνατότητα να επισκεφθούν το ψηφιοποιημένο αρχείο έγκυρων εφημερίδων και περιοδικών αναζητώντας άρθρα, δοκίμια ή ένθετα, που θα τους βοηθήσουν στην κατανόηση στοιχείων σχετικά με τη γενιά του '70.

- Επεξεργαστής κειμένου: Οι μαθητές, με τη χρήση του επεξεργαστή κειμένου, αντιλαμβάνονται την κατασκευαστική πλευρά της λογοτεχνίας, όταν χρωματίζουν λέξεις ή εκφράσεις ή περιόδους στο κείμενο ή εντοπίζουν και χρωματίζουν συγκεκριμένα εκφραστικά μέσα ή αντικαθιστούν λέξεις ή αλλάζουν τη γραμματοσειρά ή το μέγεθός της. Επίσης, οι μαθητές, ατομικά ή και συνεργαζόμενοι, παράγουν γραπτό λόγο σε διάφορες μορφές (απλή παράγραφος, άρθρο, δοκίμιο, συνθετική εργασία) και δημιουργούν πολυτροπικά κείμενα ή μετατρέπουν απλά κείμενα σε πολυτροπικά αξιοποιώντας τις δυνατότητες του προγράμματος. Ο ψηφιακός υπομνηματισμός του κειμένου με τη δημιουργία υπερδεσμών αποδεικνύει τη δημιουργική παρέμβαση των μαθητών στο κείμενο και υπογραμμίζει τη διαφορετική αναγνωστική πρόσληψη, που μπορεί να έχει.
- Πρόγραμμα Δημιουργίας Παρουσιάσεων (PowerPoint) ή Windows Movie Maker: Οι μαθητές δημιουργούν πολυτροπικά κείμενα. Ο συνδυασμός λόγου (συμπεριλαμβανομένου και του ιδιότυπου ηλεκτρονικού λόγου του προγράμματος παρουσίασης), εικόνας, ήχου και κίνησης καλλιεργεί την κριτική, δημιουργική σκέψη των μαθητών.
- Η εφαρμογή [Wordle](#) δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να δημιουργήσουν «σύννεφα λέξεων» (word clouds). Έτσι, οι μαθητές αντιλαμβάνονται την κατασκευή του κειμένου (ποιήματος/πεζού), εντοπίζουν λέξεις-κλειδιά και βοηθούνται στο να αναδείξουν τις προσωπικές τους σκέψεις για το κείμενο, που μελετούν.
- Ιστολόγιο: Οι μαθητές συνεργάζονται μεταξύ τους και με τον εκπαιδευτικό, ανταλλάσσουν απόψεις, αναρτούν τις εργασίες τους. Έχουν τη δυνατότητα να επικοινωνήσουν και να συνεργαστούν και έξω από τη σχολικής αίθουσα.

Κείμενα

Λογοτεχνικά κείμενα σχολικών εγχειριδίων

ΚΝΑ Γ' Λυκείου

Γιάννης Βαρβέρης, [«Νεκρή φύση σε κήπο»](#)

Μιχάλης Γκανάς, [«Το σκυλί»](#)

Γιώργος Καραβασίλης, [«Δεξιώσεις»](#)

Γιάννης Κοντός, [«Η μακιγιέζ»](#)

Γιώργος Μαρκόπουλος, [«Ε.Μ., 49 ετών»](#)

Τζένη Μαστοράκη, [«Περίληψη»](#)

Κώστας Παπαγεωργίου, [\[«Φωτιά στο δάσος»\]](#)

Λευτέρης Πούλιος, [«Δρόμοι»](#)

Αντώνης Φωστιέρης, [«Discotheque»](#)

Δήμητρα Χριστοδούλου, [«Για ένα παιδί που κοιμάται»](#)

Νεοελληνική Λογοτεχνία Γ' Λυκείου (Θεωρητικής Κατεύθυνσης-Θετικής Κατεύθυνσης επιλογής)

Κική Δημουλά, [«Σκόνη»](#)

Γιάννης Ρίτσος, [«Η Σονάτα του Σεληνόφωτος»](#)

Λογοτεχνικά κείμενα εκτός σχολικών εγχειριδίων

Μανόλης Αναγνωστάκης, [«Δρόμοι Παλιοί»](#)

Άλλεν Γκίνσμπουργκ, [«Ο θλιμμένος μου εαυτός»](#)

Ανδρέας Εμπειρίκος, [«Ο δρόμος»](#)

Κλείτος Κύρου, [«Κιβωτός του Νώε»](#)

Αργύρης Χιόνης, [Ασήμαντα περιστατικά](#). Ποίηση 13 (1999): 87.

Υποστηρικτικό/εκπαιδευτικό υλικό

Μη λογοτεχνικά κείμενα

[«Ποιητές της δεκαετίας του '70»](#). (Στο εισαγωγικό σημείωμα του σχολικού βιβλίου)

[«Δεν υπάρχει τίποτα που να έχει απομείνει γερό. Και προσκυνούμε το αδειανό, το τιποτένιο...»](#). Συνέντευξη του ποιητή Λευτέρη Πούλιου στην Άννα Γκριμάνη. *Καθημερινή*, 01-03-2009.

[«Όσο ζω, γράφω ποιήματα-όνειρα πάνω στα χρώματα»](#). Συνέντευξη του ποιητή Αργύρη Χιόνη στην Κατερίνα Αγγελιδάκη. *Ελευθεροτυπία*, Φεβρουάριος 2010.

Γκόλιου, Ρ. 2013. [«Η ζωή και ο θάνατος του Τάσου Τούση, του ανθρώπου που έγινε σύμβολο»](#). *Χορτιάτης*, 04-04-2013.

Ορφανός, Ν. 2012. [«Γιώργος Μαρκόπουλος: ποιητής της πόλης»](#). *Protagon*, 11-10-2012.

Ιστοσελίδες

Ιδιωτικό blog: Αποσπάσματα από το βιβλίο του Αργύρη Χιόνη [Ο,τι περιγράφω με περιγράφει](#) (24-11-2012).

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού: Ελληνική Ιστορία, [Η σύγχρονη Ελλάδα](#)

Ιστολόγιο του Εκπαιδευτηρίου "Το Παγκρήτιον"-Γυμνάσιο: [Αφιέρωμα στον Αργύρη Χιόνη](#) (30-12-1012)

Lifo: [Αργύρης Χιόνης, Το οριζόντιο ύψος και άλλες αφύσικες ιστορίες](#) (29.1.2009)

Lifo: [Μιχάλης Γκανάς, «Οι απλές στιγμές είναι αυτές που παίζουν ιδιαίτερο ρόλο στο έργο μου»](#) (21-03-2014)

Πύλη για την ελληνική γλώσσα: [Λεξικό της κοινής νεοελληνικής γλώσσας](#)

Pteroen: Αφιέρωμα στο Γιώργο Μαρκόπουλο, [Συνέντευξη στο Γιώργο Δουατζή](#)

Ταινίες

Παντελής Βούλγαρης, [Το χρονικό της δικτατορίας 1967-1974](#) (ντοκιμαντέρ)

Peter Weir, *Ο κύκλος των χαμένων ποιητών* (*Dead Poets Society*), 1989 ([απόσπασμα](#)).

Βίντεο

[Beatles, «Imagine»](#)

[Γυάλινα Γιάννενα - αφήγηση Μιχάλης Γκανάς](#)

[Γρηγόρης Λαμπράκης](#)

[Μεγάλες νύχτες, μικρά πρωινά, \(Μάης 68-εισαγωγή\)](#)

[Μνήμες του Μάη του 68](#)

[Παιδιά στα φανάρια](#)

[Σωτήρης Πέτρουλας](#)

[Τηλεοπτική συνέντευξη του Αργύρη Χιόνη \(21/3/2011\)](#)

[Το νυχτερινό σχολά](#)

[Χιόνης Αργύρης, Λίγα ποιήματα](#)

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

Α΄ Φάση-Πριν την ανάγνωση

1^η και 2^η ώρα

Η ποιητική γενιά του '70. Οι ποιητές της δεκαετίας 1970. Διαβάζουμε από το σχολικό βιβλίο την ενότητα [«Ποιητές της δεκαετίας του '70»](#).

Προκειμένου να δώσουμε το ιστορικό πλαίσιο της γενιάς, επισκεπτόμαστε, στον διαδικτυακό χώρο του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού το κεφάλαιο «Η σύγχρονη Ελλάδα 1945-2000» και ειδικότερα τις ενότητες [1960-1970](#) και [1970-1980](#). Σχηματίζουμε μια συνοπτική εικόνα των γεγονότων και για τις δύο δεκαετίες, καθώς οι ποιητές της γενιάς εκδίδουν την πρώτη ποιητική συλλογή τους μετά το 1965.

Γνωστοποιούμε στην ολομέλεια του τμήματος πως, πέρα από όσα γίνονται στον ελληνικό χώρο, σε παγκόσμιο επίπεδο συμβαίνουν πολύ σημαντικά γεγονότα, τα οποία επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τον ποιητικό προσανατολισμό της γενιάς του '70, που επιχειρεί να αναδείξει τη διαφοροποίηση και τις αισθητικές της αγωνίες. Το κίνημα στην Αμερική ενάντια στον πόλεμο του Βιετνάμ επηρέασε ολόκληρο τον κόσμο. Διαβάζονται ποιητές, όπως ο Άλλεν Γκίνσπεργκ και ο Γουίλιαμ Μπάροους, που συμφωνούν με το περιώνυμο κίνημα του Μάη του '68 στη Γαλλία, ένα κίνημα το οποίο αλλάζει ουσιαστικά τα πολιτιστικά και κοινωνικά δεδομένα. Η ζωή θεωρείται ως μια ποιητική πράξη, που επαναλαμβάνεται και παίρνει διάφορες μορφές, στην τέχνη, στον λόγο, στον έρωτα, στην καθημερινότητα, στη σκέψη, ακόμη και στην πολιτική.

Ταυτόχρονα παρακολουθούμε τα σύντομα βίντεο [Μεγάλες νύχτες, μικρά πρωινά, \(Μάης 68 -εισαγωγή\)](#) και [Μνήμες του Μάη του 68](#), καθώς και σημεία από [Το χρονικό της δικτατορίας 1967-1974](#) του Παντελή Βούλγαρη³.

Επίσης, με στόχο να κατανοήσουμε τους άξονες που διέπουν την κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική ζωή των χρόνων, διαβάζουμε τα ποιήματα της γενιάς που ανθολογούνται στο σχολικό εγχειρίδιο, καθώς και τη μικρή ανθολογία που υπάρχει στο βιβλίο του Κώστα Γ. Παπαγεωργίου *Η γενιά του '70, Ιστορία-Ποιητικές διαδρομές* (απλή ανάγνωση για μια πρώτη επαφή με την ποιητική γραφή της γενιάς του '70). Κατόπιν, θέτουμε προς διερεύνηση και συζήτηση τα ερωτήματα: Πώς άραγε προσλαμβάνουν οι νέοι ποιητές τα γεγονότα; Πώς η τέχνη της ποίησης εκφράζει το πνεύμα της εποχής;

---

³ Διατρέχουμε το ντοκιμαντέρ, για να κατανοήσουν οι μαθητές το πώς επιβλήθηκε η δικτατορία και τις συνέπειες για τον ελληνικό λαό. Τα πρώτα 8 λεπτά, 10.15'-14.23', 15.00-16.12', 17.25'-19.00', 22.00'-23.05', 25.03'-36.00'.

Ο φόβος είναι η πραγματικότητα, που η Ελλάδα βίωσε τη συγκεκριμένη δεκαετία. Η ποιητική γενιά, πολλές φορές, στέκεται αμήχανη μπροστά στο παρελθόν επιλέγοντας την άρνησή του ή τη βίαιη αποκοπή από αυτό, χωρίς όμως να μπορεί να στηρίξει με την ποιητική της το νέο, που έρχεται. Μπορούμε να διαβάσουμε στα ποιήματα αυτής της γενιάς τη συγκεκριμένη αμηχανία; Την άρνηση ή/και τον φόβο; Μπορούμε να διαβάσουμε το παράδοξο, ο δημιουργός να έλκεται και ταυτόχρονα να απωθείται από το καινούριο στοιχείο;

Πώς θα χαρακτηρίζαμε τη γλώσσα που χρησιμοποιούν οι ποιητές; Πώς αντιδρούν στις επιδράσεις που δέχονται από την beat ποίηση, τα ελευθεριακά κινήματα της εποχής, την ποπ κουλτούρα;

Κατά τις δύο διδακτικές ώρες της α' φάσης δουλεύουμε στο εργαστήριο της πληροφορικής. Σημειώνουμε στον πίνακα λέξεις-κλειδιά της συζήτησης. Ως ολομέλεια έχουμε μπροστά μας το φύλλο εργασίας (κοινό). Το διαβάζουμε και συντάσσουμε το κείμενο. Στη γραπτή εργασία μάς συνοδεύει ηχητικά το τραγούδι των Beatles [«Imagine»](#), ενώ στον πίνακα σημειώνουμε και τους στίχους «Imagine no possessions. | I wonder if you can. | No need for greed or hunger [...]».

Στη συνέχεια, παρακολουθούμε ένα σύντομο απόσπασμα από την κινηματογραφική ταινία *Ο κύκλος των χαμένων ποιητών*, με τίτλο: [«Why do we read and write poetry?» \(Dead Poets Society\)](#). Σχολιάζουμε το βίντεο και νομίζουμε ότι είμαστε πια αρκετά έτοιμοι να διαβάσουμε ποιητές και ποιήματα της γενιάς του '70.

Στο φύλλο αξιολόγησης η δραστηριότητα οδηγεί στην παραγωγή κειμένου. Το κείμενο, ως παραγωγή λόγου, είναι αποτέλεσμα του τι προσλάβαμε, τι κατακτήσαμε ως γνώση το δώρο της α' φάσης του σεναρίου, πριν την ανάγνωση. Αποτελεί ένα είδος αξιολόγησης του τι πετύχαμε στο πρώτο δώρο.

Β' Φάση-Κυρίως ανάγνωση

3^η-6^η διδακτική ώρα

Στη β' φάση θα δουλέψουμε με την ομαδοσυνεργατική μέθοδο. Χωριζόμαστε σε πέντε ομάδες των πέντε ατόμων, για να διαβάσουμε αντίστοιχα πέντε εκπροσώπους της γενιάς του '70. Στις δύο πρώτες ώρες θα δουλέψουμε στη δημόσια βιβλιοθήκη του Ρεθύμνου. Για να γίνει αυτό, προηγείται συνεννόηση του εκπαιδευτικού με τη διευθύντρια της βιβλιοθήκης, προκειμένου να οριστούν η μέρα και οι ώρες, ώστε να μας διατεθεί για το δίωρο ο χώρος της βιβλιοθήκης, που διαθέτει σύνδεση με το διαδίκτυο. Επίσης, με προηγούμενη συνεννόηση, οι μαθητές το συγκεκριμένο δίωρο θα έχουν στη διάθεσή τους τα έργα των ποιητών της γενιάς του '70, που η βιβλιοθήκη διαθέτει.

Τις επόμενες δύο ώρες θα δουλέψουμε στο εργαστήριο της πληροφορικής και πάλι σε ομάδες.

1η Ομάδα

Τζένη Μαστοράκη, [«Περίληψη»](#)

Διαβάζουμε το [βιογραφικό](#) της ποιήτριας και παρακολουθούμε τη [συνέντευξή](#) της. Σημειώνουμε την απάντησή της στο ερώτημα «Τι είναι για σας η ποίηση;»: «[...] Είναι ένα μαγικό παραθυράκι που όταν το ανοίγω φεύγω προς τα όπου θέλω [...]». Καθώς το «μαγικό παραθυράκι» της ποίησης για τη σημαντικότερη ίσως εκπρόσωπο της γενιάς του '70 ανοίγει και καλούμαστε εμείς ως αναγνώστες να τη γνωρίσουμε, αναρωτιόμαστε ποιο είναι εκείνο το στοιχείο της γραφής της, που θα μας επιτρέψει να νιώσουμε τη «γοητεία, την ταπεινοφροσύνη, την αμεσότητα», γνωρίσματα που χαρακτηρίζουν το έργο της και το καθιστούν ενδιαφέρον και αυθύπαρκτο. Από τη συλλογή της Τζένης Μαστοράκη *Το Σόι* δίνονται για απλή ανάγνωση στην ομάδα τα ποιήματα: «Τα γεννητούρια», «Σημείωση», «Η θεία Πέρδικα», «Ιφιγένεια», «Η

πόρτα» και «Η χαρά της μητρότητας», για να αποκτήσει μια ευρύτερη αντίληψη της ποιητικής και της θεματικής της συλλογής.

Στη συνέχεια διαβάζουμε το ποίημα «Περίληψη» και στο *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής* αναζητούμε τη σημασία της [λέξης](#) του τίτλου. Αναρωτιόμαστε τι άραγε αποδίδει περιληπτικά η ποιήτρια; Τη ζωή της; Και αν ναι, στην προσπάθειά της να αποδώσει σύντομα μια ζωή, ποια πρόσωπα λειτουργούν ως οδοδείκτες; Γιατί δεν αναφέρει τα ονόματά τους; Ποιος ο ρόλος του χρόνου; Ποια εικόνα σχηματίζουμε για την πραγματικότητα της ποιήτριας; Σε ποια πραγματικότητα αναφερόμαστε και πού εντοπίζεται; Πώς θα χαρακτηρίζαμε την ατμόσφαιρα που σκιαγραφείται στο ποίημα και γιατί; Ποιος είναι ο στόχος του ποιητικού υποκειμένου; Ποια μέσα χρησιμοποιεί η ποιήτρια, για να συνθέσει την «Περίληψη»;

Επιχειρώντας να απαντήσουμε στα παραπάνω ερωτήματα, σημειώνουμε:

- τη διάσπαση του χρόνου σε δύο επίπεδα: παρελθόν («μου φόραγε», «έπαιρνε», «διπλοκλείδωνε», «μέτραγε», «κατάγραφε». Η χρήση του παρατατικού υπογραμμίζει τη διάρκεια των ενεργειών και τις επιπτώσεις στο υποκείμενο) και παρόν («τώρα», «ξορκίζει», «κοιμάμαι», «γίνεται»).
- τον ρόλο της μνήμης. Η ατομική μνήμη και το υποσυνείδητο του ποιητικού υποκειμένου.
- τον «τόπο». Η «δράση» περιορίζεται στον χώρο του υποσυνειδήτου.
- τα πρόσωπα: το ποιητικό υποκείμενο και η μητέρα. Η «εικόνα» τους. Η παρουσίασή τους στηρίζεται στην απουσία κάθε στοιχείου ατομικής περιγραφής. Τα πρόσωπα δρουν ως σύμβολα.
- τη σχέση των προσώπων. Η μάνα πρωταγωνίστρια τότε (παιδική ηλικία) και τώρα (ενήλικη).
- τους καταληκτικούς στίχους: «[...] γίνεται ένα κεντημένο κάντρο | που γράφει “Ελευθερία ή Θάνατος”[...]». Η δραματική κορύφωση. Η ειρωνεία. Το

αδιέξοδο και η ανατρεπτική του παρουσίαση. Η ποιήτρια, ανοίγοντας το «μαγικό παράθυρο» της ποίησης, τελικά διαφεύγει; Αντιμετωπίζει το αδιέξοδο; Η αμφισβήτηση.

- Τη λεκτική και καταστασιακή ειρωνεία. Τη δραματική γλώσσα.

2^η Ομάδα

Μιχάλης Γκανάς, [«Το σκυλί»](#)

Διαβάζουμε [την αυτοπαρουσίαση](#) του ποιητή και υπογραμμίζουμε το εξής απόσπασμα:

Λένε ότι η ποίηση είναι το πιο δύσκολο είδος λογοτεχνίας. Για μένα είναι το πιο εύκολο. Δεν θέλω να πω ότι γράφω καλά, αλλά πηγαίνει πιο εύκολα το χέρι μου [...]. Στα ποιήματά μου δεν είναι ότι χρησιμοποιώ τους ίδιους ήρωες, αλλά έχω φτιάξει έναν κόσμο. Όπως στα πολυφωνικά ηπειρώτικα τραγούδια, όπου υπάρχουν ρόλοι: υπάρχει ο κεντρικός τραγουδιστής και οι άλλοι βοηθάνε. Οι απλές στιγμές είναι αυτές που παίζουν ιδιαίτερο ρόλο στο έργο μου [...].

Στη συνέχεια, μελετούμε από το [Ανθολόγιο Λογοτεχνίας](#) του Σπουδαστηρίου Νέου Ελληνισμού τα ανθολογημένα ποιήματα του Μιχάλη Γκανά και ακούμε τον ίδιο τον ποιητή να διαβάζει δημιουργίες του από τη συλλογή [Γυάλινα Γιάννενα](#). Παράλληλα, έχουμε στη διάθεσή μας ως ομάδα τις ποιητικές συλλογές του Μιχάλη Γκανά που διαθέτει η βιβλιοθήκη: *Ακάθιστος Ύμνος*, *Μαύρα Λιθάρια*, *Γυάλινα Γιάννενα* και το αφήγημα «Μητριά Πατρίδα». Μετά τη σύντομη αναγνωστική περιήγηση στον ποιητικό κόσμο του Μ. Γκανά, θέτουμε τα πρώτα ερωτήματα (ενδεικτικά): Ποια είναι τα θέματα της ποιητικής του Μ. Γκανά; Ποια στοιχεία οριοθετούν τον ποιητικό κόσμο του; Υπάρχουν «τόποι» που η γραφή του υπογραμμίζει; Μπορούμε να εντοπίσουμε τους άξονες της γραφής του;

Έχοντας υπόψη μας όλα τα προηγούμενα ερωτήματα, επισημαίνουμε ότι:

- Η πατρίδα και η ξενιτιά, ο εαυτός και ο άλλος, ο ξένος και ο δικός μας, ο έρωτας και η απώλεια, τέλος η μνήμη, βρίσκονται στον πυρήνα του έργου του.
- Το βίωμα διαμορφώνει το ποιητικό παρόν του και η παρουσία μιας καταλυτικής μνήμης εξισώνει παρελθόν, παρόν και μέλλον και καταργεί συμβατικές διακρίσεις στη διαλεκτική σχέση του έρωτα με τον θάνατο.
- Ο ποιητικός στόχος του αγνοεί το άστυ και τον εσωτερικό, κλειστοφοβικό χώρο, αντίθετα αναφέρεται στο φυσικό σκηνικό και ιδιαίτερα του γενέθλιου τόπου.

Έπειτα, διαβάζουμε το ποίημα [«Το σκυλί»](#) και, χρησιμοποιώντας το [Λεξικό της κοινής νεοελληνικής](#), διαθέσιμο από την Πύλη για την Ελληνική γλώσσα, κατανοούμε κάποιες από τις λέξεις του ποιήματος.

Προσπαθούμε να εντοπίσουμε τα βασικά στοιχεία της ιστορίας (τι, πώς, πότε, πού) και να την αφηγηθούμε. Οι πρώτες ενδεικτικές ερωτήσεις: Πού διαδραματίζεται η ιστορία; Ποιοι είναι οι πρωταγωνιστές; Ποιο το χρονικό πλαίσιο της ιστορίας; Μπορούμε να εντοπίσουμε τη δράση στο ποίημα; Πρόκειται για παραδοσιακό ή μοντέρνο ποίημα; Σε ποιο λογοτεχνικό ρεύμα μπορούμε να το εντάξουμε; Ποιες είναι οι πρώτες μας παρατηρήσεις για τη μορφή του ποιήματος;

Πρόκειται για ένα ποίημα μικρό σε έκταση. Οι ποιητικές συνθέσεις του Μ. Γκανά είναι συνήθως λιγόλογες και με επιρροές από το δημοτικό τραγούδι και από τους μεγάλους Έλληνες ποιητές (Σολωμό, Σεφέρη, Καρυωτάκη αλλά και από τον Τ. Άγρα και τον Λ. Πορφύρα).

Αναφερόμαστε στην ισχυρή συγκίνηση που αναδύεται από το ποίημα, καθώς παρουσιάζεται η επώδυνη εμπειρία του θανάτου και υπογραμμίζεται με τη δραματική εικόνα του σκυλιού.

Επισημαίνουμε ότι:

- Οι δύο πρώτοι στίχοι αναφέρονται στο παρελθόν («σκότωσαν», «πήραν») λιτά και επιγραμματικά. Με ερωτήσεις (ενδεικτικές) όπως: Ποιοι σκότωσαν το ένα σκυλί; Ποιοι πήραν το άλλο; Γιατί; Πού έγιναν τα γεγονότα; Ο ρόλος του ρήματος «σκότωσαν» είναι κυρίαρχος και γιατί; Προσπαθούμε να παρουσιάσουμε την ιστορία. Κάποιος είχε δύο σκυλιά από τα οποία το ένα το σκότωσαν και το άλλο το περιμάζεψαν οι γείτονες. Η απουσία του αφεντικού των δύο σκυλιών υπογραμμίζεται, ενώ δεν αναφέρεται ο λόγος της απουσίας.
- Οι επόμενοι επτά στίχοι αναφέρονται στο παρόν («βγαίνει», «κοιτάει», «μυρίζει», «βρίσκει», «έρχεται»). Δίνεται το χρονικό πλαίσιο της νύχτας. Με ερωτήσεις (ενδεικτικές) προσπαθούμε να δούμε τη συνέχεια της ιστορίας. Ποιος βγαίνει τη νύχτα με το φεγγάρι κι έρχεται στον τάφο σου; Από πού βγαίνει; Πώς βρίσκει το μνήμα σου; Ποιο είναι το β' πρόσωπο στο οποίο αναφέρεται ο αφηγητής;
- Το σκυλί βγαίνει τις νύχτες με το φεγγάρι, μυρίζει τις μολόχες, όπου το αφεντικό του έριχνε ψωμί, και, ακολουθώντας τα ίχνη, έρχεται στον τάφο του. Επισημαίνουμε τη σχέση του ανθρώπου με τον σκύλο.

Συνεχίζουμε με τους δύο καταληκτικούς στίχους που αναφέρονται στο παρόν («κάθεται», «αλυχτάει»), για να ολοκληρώσουμε την ιστορία. Ποιο σκυλί κάθεται στα «πισινά κι ακούει | τ' άλλο σκυλί που αλυχτάει»; Η απάντηση είναι μια νοηματική ανατροπή. «Αλυχτάει» το ζωντανό σκυλί. Κατά συνέπεια, το σκυλί, που ακούει καθισμένο, είναι το νεκρό. Το νεκρό σκυλί βγαίνει κάθε νύχτα, κοιτάει το φεγγάρι και έρχεται στο μνήμα του αφεντικού του.

Μια νοηματική ανατροπή στηρίζει τον ποιητικό μύθο και φανερώνει το υπερβατικό στοιχείο του ποιήματος. Η «ψυχή» του νεκρού σκυλιού βγαίνει κάθε νύχτα και επισκέπτεται το μνήμα του αφεντικού του. Προσπαθούμε να κεντρίσουμε το ενδιαφέρον των μαθητών με ερωτήσεις (ενδεικτικές) όπως: Πώς θα χαρακτηρίζαμε την ανατροπή και γιατί; Τι φανερώνει η ανατροπή; Γιατί ο ποιητής χρησιμοποιεί τη

συγκεκριμένη ανατροπή; Τι επιτυγχάνει; Πού μας οδηγεί μια τέτοια ανατροπή; Μπορούμε να θυμηθούμε άλλες παρόμοιες ανατροπές; Αποτελεί η συγκεκριμένη ανατροπή ποιητικό τόπο; Τι συναισθήματα φανερώνουν οι εικόνες του νεκρού σκυλιού, που γυρίζει στο μνήμα του αφεντικού του σαν να είναι ζωντανό;

Απαντώντας στα προηγούμενα ερωτήματα, επιχειρούμε να αναδείξουμε τα συναισθήματα της απουσίας, του θανάτου, της φθοράς, της μοναξιάς, της θλίψης, της αγάπης και της πίστης. Συναισθήματα ισχυρά στη ζωή αλλά και μετά τον θάνατο, σύμφωνα με το κείμενο. Πώς ο ποιητής επιτυγχάνει να παρουσιάσει τη δύναμη των συγκεκριμένων συναισθημάτων; Από τα συναισθήματα που σημειώσαμε, ποιο φαίνεται να ισχυροποιείται με βάση το κείμενο και με ποιον τρόπο υπογραμμίζεται η ισχυροποίησή του; Ποια είναι η στάση του αφηγητή;

Με γνώμονα, λοιπόν, τις προηγούμενες απορίες, σημειώνουμε:

- τις εικόνες του νεκρού σκυλιού, που συμπεριφέρεται σαν ζωντανός σύντροφος του νεκρού
- τη χρήση του β' προσώπου («του 'ριχνες ψωμί», «όλο δροσιές στο μνήμα σου»), απόδειξη του διάλογου του αφηγητή με το νεκρό σκυλί, στο πλαίσιο της ανάδειξης των συναισθημάτων του ποιητικού υποκειμένου. Η μοναξιά ως αποτέλεσμα της απώλειας προσώπων αλλά και της ευθύνης της απουσίας του από τον τόπο. Άραγε ποιον τόπο; Μήπως τον γενέθλιο τόπο; Μήπως η νοηματική ανατροπή του μύθου δηλώνει ταυτόχρονα την ανάθεση της δικής του ευθύνης στο νεκρό σκυλί; Και αυτή η «παράξενη» ανάθεση τι δηλώνει; Μήπως έχουμε ένα ποιητικό εύρημα, για να δηλώσει την αγάπη του, με τρόπο χαμηλόφωνο, υπαινικτικό και ταυτόχρονα δυνατό προς το πρόσωπο του νεκρού; Ή μήπως έχουμε ένα ποιητικό εύρημα, για να φανερώσει τις τύψεις του για την απουσία του;

Οι δραματικές εικόνες του νεκρού σκύλου, που ενεργεί σαν να ήταν ζωντανός, συνδέουν το ποίημα του Μ. Γκανά με τη δημοτική ποίηση (παραλογές) αλλά και με

ποιητικές μνήμες που ανάγονται στην ομηρική Οδύσσεια (ραψωδία ρ, στίχοι 290-327). Ο σκύλος του Οδυσσέα, ο Άργος, περίμενε το αφεντικό του είκοσι χρόνια, για να ξεψυχήσει, ενώ στο ποίημα του Μ. Γκανά ο σκύλος συνεχίζει να συντροφεύει το αφεντικό του και πέρα από τον θάνατο. Από την άλλη, ο Κωνσταντής στην παραλογή «Του νεκρού αδελφού», μετά τις κατάρες της μάνας, σηκώνεται από το μνήμα, για να εκπληρώσει την υπόσχεση που της είχε δώσει για την πολυαγαπημένη της κόρη και αδελφή του Αρετή. Έτσι, ο Κωνσταντής μεταβαίνει στα ξένα, για να φέρει πίσω την Αρετή, και με τρόπο καταλυτικό ενώνει τον πραγματικό με τον υπερβατικό κόσμο.

Μπορούμε τώρα να αφηγηθούμε την ιστορία μεταγράφοντάς την σε πεζό. Ως πεζογράφοι δημιουργούμε τον αφηγητή μας. Έναν αφηγητή, που φαίνεται να γνωρίζει καλά τις σκέψεις και τα συναισθήματα των ηρώων του, τοποθετώντας τον στον κατάλληλο τόπο. Παράλληλα, φροντίζουμε να τον προσδιορίσουμε.

Στόχος μας είναι, αποφεύγοντας τον επιφανειακό, έντονο μελοδραματισμό, να συγκινήσουμε και να ευαισθητοποιήσουμε τον αναγνώστη με μια ιστορία, που πρωταγωνιστούν η φθορά των ανθρώπινων σχέσεων και η αγάπη.

3^η Ομάδα

Λευτέρης Πούλιος, [«Δρόμοι»](#)

Η συνέντευξη του Λευτέρη Πούλιου στην εφημερίδα [Καθημερινή](#), με τίτλο «Δεν υπάρχει τίποτα που να έχει απομείνει γερό. Και προσκυνούμε το αδειανό, το τιποτένιο [...]», αποτελεί το σημείο εκκίνησης, για να γνωρίσουμε τον ποιητή Λευτέρη Πούλιο.

Στη συνέχεια, σημειώνουμε σημεία της συνέντευξης, που πιστεύουμε ότι θα μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε καλύτερα τον ποιητικό κόσμο του, όπως: «Εγώ αισθάνομαι λιγότερο Έλληνας και περισσότερο πολίτης του κόσμου. Πατρίδα μου είναι ο άνθρωπος [...]. Ο ελληνικός χώρος ήταν πάντα στην Ελλάδα διαπραγματεύσιμος. Το μόνο αδιαπραγμάτευτο είναι η ελληνική γλώσσα». Ακόμη,

επισημαίνουμε τις απόψεις διακεκριμένων μελετητών αλλά και ποιητών της γενιάς του '70, συγκεκριμένα:

- του Αλέξη Ζήρα: «Έχουμε την περίπτωση ενός ποιητή που, χωρίς να παύει να είναι πολίτης του κόσμου, κάτω από όλες τις μυθολογικές επενδύσεις του αναφέρεται διαρκώς στην Ελλάδα».
- του Γ. Μαρκόπουλου: «Ο κίνδυνος αλλοτρίωσης του ατόμου από την κατανάλωση, η απειλή και επικυριαρχία της “μηχανής” στη σύγχρονη ζωή, τα ωφελιμιστικά κίνητρα των σχέσεων, η κατάπνιξη από την ιστορία των όμορφων, “άναρχων” στοιχείων που αυτός ο κόσμος μπορεί να γεννήσει» φαίνεται να απασχολούν ιδιαίτερα τον ποιητή.
- του R. Beaton ότι ο Λ. Πούλιος θεωρήθηκε η ελληνική εκδοχή του Αμερικανού beatnik ποιητή Άλλεν Γκίνσπεργκ.

Στη διάθεσή μας υπάρχουν οι ποιητικές συλλογές του Λευτέρη Πούλιου, που διαθέτει η βιβλιοθήκη: *Ο γυμνός ομιλητής, Ενάντια, Τα ποιήματα του Λευτέρη Πούλιου: επιλογή 1969-1978*. Μετά τη σύντομη αναγνωστική περιήγηση στον ποιητικό κόσμο του Λευτέρη Πούλιου, διαβάζουμε το ποίημα [«Δρόμοι»](#), που ανήκει στην πρώτη ποιητική συλλογή του *Ποίηση 1, 2* και δημιουργούμε το σύννεφο λέξεων του ποιήματος χρησιμοποιώντας το [Wordle](#), εντοπίζοντας με αυτόν τον τρόπο τις λέξεις-κλειδιά. Στη συνέχεια, προσεγγίζουμε το ποίημα, με καταιγισμό ερωτήσεων (ενδεικτικών) όπως: Ο τίτλος του ποιήματος πού μπορεί να μας παραπέμψει; Γιατί απουσιάζει το άρθρο από τον τίτλο; Πώς οι «δρόμοι» τρέπονται σε σύμβολα; Τι σημαίνει «δρόμος»; Υπόσχεση φυγής; περιπλάνησης; εξέγερσης; συνάντησης; συννενοχής; ελευθερίας; αναζήτησης; Και τι μπορεί να αναζητούμε κάθε φορά στο δρόμο; Την αντισυμβατική, ελεύθερη ζωή; Μπορεί ο δρόμος να υποσχεθεί ένα τέλος, έναν προορισμό ή μπορεί απλά να υποσχεθεί την περιπλάνηση και μόνο; Μπορεί ο δρόμος να είναι το σκηνικό πλαίσιο της καθημερινής δράσης; Μπορεί ο δρόμος να δρα ως παρατηρητής της ζωής;

Σημειώνουμε τις απαντήσεις σε μια μεγάλη λευκή κόλλα, που βρίσκεται στο κέντρο της ομάδας. Μετά τις απαντήσεις φαίνεται ότι ο δρόμος μπορεί να σημαίνει πολλά, γιατί «δρόμος είναι και η ζωή».

Ξαναδιαβάζουμε το ποίημα και πληροφορούμε τους μαθητές ότι:

- Η ποιητική συλλογή *Ποίηση 1, 2*, στην οποία εντάσσεται το ποίημα, περιλαμβάνει ποιήματα που γράφτηκαν στη διάρκεια της δικτατορίας. Στα ποιήματα της συλλογής ο ποιητικός λόγος με «εκφραστική πνοή και δύναμη φαντασίας» έχει την «κίνηση ενός ορμητικού ποταμού». Ο Λ. Πούλιος καταγγέλλει τη βία της εξουσίας, την παθητικότητα, την αλλοτρίωση. Συγκρούεται με τον μηχανοποιημένο και εμπορευματοποιημένο κόσμο και αγωνίζεται να κερδίσει τη συνειδησιακή ελευθερία.
- Τα ποιήματα της συλλογής φανερώνουν τις επιρροές του ποιητή από την αμερικάνικη beat λογοτεχνία, από το παγκόσμιο πνεύμα εξέγερσης της δεκαετίας του '60 και από τον γαλλικό Μάη του '68. Ο ποιητής προσφέρει «ένα καλό παράδειγμα του πώς η νεότερη γενιά εσωτερίκευσε τους λόγους της λογοκρισίας και του καταναλωτισμού, προκειμένου να δημιουργήσει μια ελληνική, πολιτικοποιημένη εκδοχή του μπητ σε συνθήκες δικτατορίας [...]».

Στη συνέχεια, θέτουμε ερωτήσεις (ενδεικτικές) όπως: Ο ποιητής, χρησιμοποιώντας το β' πρόσωπο πού απευθύνεται; Πόσα είδη δρόμων παρουσιάζει ο ποιητής; Πώς παρουσιάζονται οι δρόμοι; Πώς η ποιητική αφήγηση συναιρεί το παρελθόν με το παρόν μέσω του δρόμου; Ποια εκφραστικά μέσα χρησιμοποιεί για να τους παρουσιάσει; Επισημαίνουμε: α) Το ενιαίο του ποιήματος και την αυτονόμηση των δύο τελευταίων στίχων, β) Τη χρήση του β' ενικού προσώπου. Κάθε φορά που ο ποιητής επικαλείται τον «δρόμο» εισάγεται εικόνα.

Επιπλέον, εντοπίζουμε και σχολιάζουμε τη «χώρα» του αφηγητή και τις εικόνες των δρόμων της. Με τη βοήθεια του συννεφόλεξου επισημαίνουμε λέξεις και εκφράσεις που χαρακτηρίζουν και νοηματοδοτούν τους δρόμους: «δρόμοι στιλπνά

σκούρα χταπόδια», «υπόγειοι δρόμοι», «δρόμοι πλάι σε βιτρίνες...», «δρόμοι έξω από το Πανεπιστήμιο», «δρόμοι εθνικές», «δρόμοι της συνοικίας», «δρόμοι μαστιγωμένοι», «δρόμοι σάβανο», «δρόμοι παιάνες», «δρόμοι γιορτής», «δρόμοι αγωνία», «δρόμοι φονιάδες». Σημειώνουμε και τα εκφραστικά μέσα και τα σχήματα λόγου. Στόχος των προηγούμενων ενεργειών είναι να παρουσιάσουμε τον τρόπο, που διαπλέκονται η κυριολεκτική και μεταφορική λειτουργία των δρόμων στο ποίημα.

Για αυτό αναδεικνύουμε:

- τον παραλληλισμό των δρόμων με «στιλπνά μαύρα χταπόδια» ως σχόλιο για το «δίχως μορφή και δίχως βάρος» μέλλον της χώρας αλλά και ως σχόλιο για τον σύγχρονο πολιτισμό.
- τις μνήμες που οι δρόμοι ανακαλούν στη σύγχρονη μεγαλούπολη. Ιστορικές μνήμες αγώνων και θυσιών. Οι μνήμες φαίνεται ότι πληγώνουν τον αφηγητή, όμως, μέσα από τη συλλογικότητα εκφράζει μια συγκρατημένη προσδοκία και ελπίδα.

Επίσης, εντοπίζουμε κάποια τραγούδια που επισημαίνουν τον ρόλο των δρόμων όταν γράφεται η ιστορία: [«Ο δρόμος»](#), σε ποίηση Κωστούλας Μητροπούλου και μουσική Μάνου Λοΐζου και [«Δρόμοι παλιοί»](#), σε ποίηση Μανόλη Αναγνωστάκη και μουσική Μίκη Θεοδωράκη.

Όσα έχουμε σημειώσει και πληροφορηθεί έως τώρα, μας θυμίζουν στιγμές της ιστορίας, που γράφτηκε στους δρόμους; Πώς συνδέονται οι δρόμοι με τα ονόματα των Γρηγόρη, Σωτήρη και Τάσου; Πού παραπέμπουν τα συγκεκριμένα ονόματα; Πώς αντιλαμβανόμαστε τον στίχο «Δρόμοι, σάβανο του Γρηγόρη, του Σωτήρη, του Τάσου»; Γιατί δρόμοι-παιάνες; δρόμοι γιορτής; δρόμοι αγωνίας; δρόμοι φονιάδες;

Υπαινικτικά δίνεται η αναφορά στην πρόσφατη ιστορία της χώρας, δηλαδή τη δικτατορία του 1967 και τους «παιάνες», όπως και η ηρωική ατμόσφαιρα του αγωνιστικού κλίματος, της «γιορτής», μέσω των διαδηλώσεων. Καταλυτική αποδεικνύεται η προσωποποίηση «δρόμοι φονιάδες». Οι δρόμοι λειτουργούν ως

χρονοδείκτες με την αναφορά των παρακάτω ονομάτων: [Γρηγόρης Λαμπράκης](#), [Σωτήρης Πέτρουλας](#), [Τάσος Τούσης](#).

Αναδεικνύουμε το ρητορικό ερώτημα που θέτει ο ποιητής: «Ποια κατάρα πάνω σας έχει πέσει;» Σε ποια κατάρα αναφέρεται ο ποιητής; Με ποιον τρόπο συνδέει τους δρόμους με την κατάρα; Τι φανερώνει για τη στάση του ποιητή το συγκεκριμένο ερώτημα;

Σύμφωνα με τις μέχρι τώρα επισημάνσεις, οι δρόμοι συναιρούν με καίριο τρόπο το παρόν με το παρελθόν, την ιστορία με την καθημερινότητα.

Ως προς την αυτονόμηση των δύο τελευταίων στίχων υπογραμμίζουμε τη χρήση του α' πληθυντικού προσώπου. Γιατί χρησιμοποιείται; Ποιο σχήμα λόγου χρησιμοποιεί ο ποιητής στους συγκεκριμένους στίχους; Να το εντοπίσουμε. Η χρήση του α' πληθυντικού προσώπου και το σχήμα λόγου τι υπογραμμίζουν; Το α' πληθυντικό πρόσωπο επισημαίνει την αλλαγή του αφηγητή. Ενώ μέχρι τώρα ήταν ετεροδιηγητικός, στο τέλος του ποιήματος γίνεται ομοδιηγητικός. Ο αφηγητής γίνεται ένας από τους συμπολίτες του. Έτσι, το κείμενο αποκτά μια άλλη δομή με την εναλλαγή ετεροδιηγητικής και ομοδιηγητικής αφήγησης.

4^η Ομάδα

Δήμητρα Χ. Χριστοδούλου, [«Για ένα παιδί που κοιμάται»](#)

Διαβάζουμε το ποίημα «Για ένα παιδί που κοιμάται». Με τη χρήση του [Wordle](#) δημιουργούμε το σύννεφο λέξεων του ποιήματος, εντοπίζοντας τις λέξεις-κλειδιά.

Στη συνέχεια, στην κριτική του καθηγητή Μαρωνίτη για την ποιητική συλλογή της Δ. Χριστοδούλου *Ο τρόμος ως απλή μηχανή*, επισημαίνουμε την εξής τοποθέτηση: «[...] Η μνήμη της δεν είναι αναδρομική αλλά επιδρομική. Δεν εισβάλλει το παρόν στο παρελθόν, αλλά το παρελθόν εισβάλλει βίαια στο παρόν». Ακόμη, αναφέρουμε τη θέση του Χ. Βλαβιανού για την ίδια συλλογή: «Η ποίηση συναντά την πολιτική».

Θέτουμε, λοιπόν, δύο ερωτήματα, με βάση το ποίημα που έχουμε διαβάσει: Μπορούμε να εντοπίσουμε την εισβολή του παρελθόντος στο παρόν; Με ποιον τρόπο η ποίηση συναντά την πολιτική στο συγκεκριμένο ποίημα; Τα ερωτήματα αυτά αναμένεται να απαντηθούν στη συνέχεια.

Κατόπιν, παρακολουθούμε ένα τηλεοπτικό σποτ από το «Χαμόγελο του παιδιού», με τίτλο [«Παιδιά στα φανάρια»](#) και ακούμε (σε χαμηλή ένταση-μουσική υπόκρουση στον χώρο που μας έχει διατεθεί για το δρώρο) μελοποιημένους τους στίχους του Α. Σαμαράκη [«Το νυχτερινό σχολά»](#). Εντέλει, διατυπώνουμε το θέμα του ποιήματος της Δ. Χριστοδούλου: η παιδική εργασία σε συνάρτηση με την προσφυγιά, την κοινωνική περιθωριοποίηση, την ορφάνια, τη φτώχεια και την ξενιτιά. Άραγε, πώς συνδέεται το ποίημα με τις αναζητήσεις και τους προβληματισμούς της ποιητικής γενιάς του '70; Η αμφισβήτηση υποφώσκει. Η ποιήτρια δεν κλείνει την πόρτα σε όσα εξακολουθούν να συμβαίνουν τριγύρω. Αντίθετα, παρουσιάζει τον αλλοτριωμένο κόσμο που προκαλεί τη συνείδηση των ποιητικών ηρώων.

Στη συνέχεια, παρατηρούμε τον τίτλο «Για ένα παιδί που κοιμάται» και αναρωτιόμαστε αν αυτός μάς προϊδεάζει για το θέμα του ποιήματος. Σε ποια συλλογή ανήκει το ποίημα; Μπορούμε, μετά την πρώτη ανάγνωση, να προσδιορίσουμε τον τόνο του ποιήματος;

Με άξονες όλα τα παραπάνω ερωτήματα, γνωστοποιούμε στους μαθητές ότι:

- Το ποίημα «Για ένα παιδί που κοιμάται» ανήκει στην ποιητική συλλογή *Το κυπαρίσσι των εργατικών* (1981). Η συλλογή αποτελείται από 44 ποιήματα, από τα οποία κάποια είναι πεζόμορφα. Ο τίτλος της συλλογής συνδυάζει το κυριολεκτικό με το συμβολικό-μεταφορικό στοιχείο. Οι «εργατικοί» (κυριολεκτικό) συμβολίζουν το «νέο αίμα» και συνδέονται με το «κυπαρίσσι» (το αλληγορικό στοιχείο), το οποίο παραπέμπει στον θάνατο και την ακινησία. Υπογραμμίζουμε ότι θεματικά η συλλογή κινείται σε διάφορα επίπεδα, ενώ διαπνέεται από μια «κρυφή αρμονία», από ένα «ένθεο πάθος».

- Ο τίτλος λειτουργεί μάλλον παραπλανητικά. Θα ταίριαζε ίσως σε ένα νανούρισμα ή σε ένα λυρικό ποίημα. Είναι όμως κυριολεκτικός. Το ποίημα σκιαγραφεί τη ζωή ενός μικρού μετανάστη-βιοπαλαιστή, ενός «παιδιού των φαναριών» και ειδικότερα αφηγείται τη μοναχική νύχτα και τον ύπνο του παιδιού στο μηχανοστάσιο του εργοστασίου.

Ύστερα από τις απαραίτητες αυτές επισημάνσεις, αφηγούμαστε την ιστορία του ποιητικού κειμένου κάνοντας ερωτήσεις (ενδεικτικές) όπως: Ποια είναι τα πρόσωπα του κειμένου; Ποιος ο χρόνος και ο τόπος των γεγονότων; Ποια τα χαρακτηριστικά του πρωταγωνιστή; Πώς οργανώνεται αφηγηματικά το κείμενο; Ποια είναι τα δύο αφηγηματικά χρονικά επίπεδα; Ως προς τι διαφέρουν; Ποια η εικόνα του μικρού βιοπαλαιστή στο παρόν; Πώς σκιαγραφείται το παρόν του ήρωα στη διάρκεια της μέρας και πώς τη νύχτα; Μπορούμε να αναφερθούμε στη στάση του αφηγητή έναντι του ήρωα; Ποιες έννοιες οριοθετούν τη ζωή του μικρού βιοπαλαιστή; Ποιους έχει συμπαραστάτες στη δοκιμασία του ο ήρωας; Ποιος είναι ο αντίμαχός του και τι υπογραμμίζεται έτσι;

Ποια είναι η εικόνα του ήρωα στο μακρινό παρελθόν; Τι θυμάται από την πατρίδα του; Με βάση το κείμενο, ποιες υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε για την πατρίδα του ήρωα; Ποια εικόνα είχε σχηματίσει με τη φαντασία του για την Ελλάδα και γιατί, όταν ήταν στην πατρίδα του; Τι μας θυμίζουν οι στίχοι-παρομοιώσεις; Ποιος είναι ο ρόλος τους; Ποια πραγματικότητα βιώνει στην καθημερινότητά του ο ήρωας; Μπορούμε να συνθέσουμε το πορτρέτο του μικρού βιοπαλαιστή;

Έτσι, διαβάζουμε το κείμενο και αναδεικνύουμε:

- τη δομή του. Τα δύο χρονικά αφηγηματικά επίπεδα (παρόν και παρελθόν) καθώς και τη διαφορά τους. Στη συνέχεια, εστιάζουμε στο πρώτο χρονικό αφηγηματικό επίπεδο, που αναφέρεται στο παρόν του μικρού βιοπαλαιστή, και σημειώνουμε την παρουσία του ετεροδιηγητικού αφηγητή. Ο τελευταίος, με τριτοπρόσωπη αφήγηση, παρουσιάζει το παρόν του μικρού μετανάστη,

όπως ξετυλίγεται στη λεωφόρο και στο εργοστάσιο μιας μεγάλης ελληνικής πόλης. Η αφήγηση ξεκινά από το τώρα, τη «νύχτα», και το εργοστάσιο, για να μετακινηθεί λίγο αργότερα στο πριν, τη «μέρα», και στους δρόμους.

- τον ήρωα: ένα παιδί που τίμια κερδίζει το ψωμί του, προσφέροντας τις υπηρεσίες του στους οδηγούς της λεωφόρου, αλλά το εκμεταλλεύεται ο φύλακας του εργοστασίου, προκειμένου να του παραχωρήσει κατάλυμα για τη νύχτα. Επισημαίνεται έτσι το αδίκημα σε βάρος του μικρού ήρωα (έχει χάσει την παιδικότητά του, έχει χάσει το δικαίωμα να είναι παιδί) και η στέρηση που βιώνει. Υπογραμμίζουμε ότι η συγκεκριμένη σύμβαση εκφράζει το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο τοποθετείται η ιστορία του μικρού βιοπαλαιστή. Η εικόνα που περιγράφεται, με την τραγικότητά της, παρουσιάζει ένα σύγχρονο κοινωνικό πρόβλημα, μια πτυχή της παιδικής εργασίας, τα παιδιά των φαναριών.
- την ευαισθησία της ποιήτριας για τα κοινωνικά προβλήματα, αποδεικνύοντας πως αυτή δεν θέλει να κλείσει την πόρτα σε όσα συμβαίνουν γύρω της. Την απασχολεί η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην περίπτωση των φτωχών παιδιών-μεταναστών.
- την τρυφερή εικόνα-αφιέρωση του τίτλου «Για ένα παιδί που κοιμάται», καθώς επισημαίνει τη διακριτική συναισθηματική εμπλοκή του αφηγητή στις απάνθρωπες συνθήκες ζωής και εργασίας του μικρού βιοπαλαιστή.
- την εικόνα των μηχανών, που, με την παρομοίωση «σαν άκακοι γίγαντες», γίνονται πρόσωπα παραμυθιού και παραστέκονται άγρυπνες στον ύπνο του μικρού, καθώς εκφράζει τα συναισθήματα του αφηγητή, ενώ παράλληλα αναδεικνύει την τραγική μοναξιά του μικρού βιοπαλαιστή και το μέγεθος του κοινωνικού προβλήματος. Σημειώνουμε το παράδοξο, ο ήρωας στη δοκιμασία του να έχει συμπαραστάτες τις «άγρυπνες μηχανές | σαν άκακοι γίγαντες» και αντίμαχο τον νυχτοφύλακα του εργοστασίου.

- τη γλώσσα του ποιήματος, γλώσσα καθημερινή. Η καθημερινότητα της βιοπάλης του παιδιού περιγράφεται λιτά και ρεαλιστικά. Η λυρικότητα υποφώσκει με τη χρήση του υπερβατού «με του αδελφού το παλτό», με τη χρήση της παρομοίωσης των μηχανών «σαν άκακοι γίγαντες», με την εικόνα του εργοστασίου ως οικείου και ζεστού χώρου για το παιδί.
- την αντίθεση που ως άξονας διαπερνά και στηρίζει το πρώτο χρονικό αφηγηματικό επίπεδο: η πραγματικότητα, η τιμιότητα του μικρού βιοπαλαιστή, ο αγώνας του για ζωή απέναντι στην εκμετάλλευση από τον νυχτοφύλακα του εργοστασίου.
- την έλλειψη κοινωνικής πρόνοιας προς το παιδί.

Επόμενο βήμα είναι η εστίαση στο δεύτερο χρονικό αφηγηματικό επίπεδο, δηλαδή στο παρελθόν του μικρού βιοπαλαιστή. Αναδεικνύουμε τον τρόπο που η αφήγηση μετακινείται μέσα από τη θύμηση σε ένα μακρινό «τότε», στη μακρινή πατρίδα του, για να ξαναγυρίσει λίγο πριν το τέλος στο «τώρα» του δρόμου. Το παρελθόν του συνδέεται με τη μνήμη της πατρίδας του. Είναι η θύμηση της πατρίδας, η ανάμνηση και όχι η νοσταλγία. Αναρωτιόμαστε τι θυμάται και σημειώνουμε στον πίνακα:

- τα χιονισμένα βουνά της πατρίδας, γνώρισμα του γενέθλιου τόπου.
- τα χέρια της μάνας του «[...] που τύλιγαν γύρω του | γυναικείο μαντήλι για το κρύο [...]». Αναδεικνύεται έτσι η φροντίδα, η προστασία, η έγνοια της μάνας, η στοργή και η τρυφερότητα ως ανάμνηση πια.
- τον δάσκαλο «που πληρωνότανε με το γάλα [...] και τα ελληνικά από το στόμα του [...], ένδειξη ότι στον γενέθλιο τόπο του μικρού βιοπαλαιστή η ελληνική γλώσσα διδασκόταν κάτω από δύσκολες συνθήκες, μία από τις οποίες είναι η φτώχεια. Μήπως το σημείο δίνει τη δυνατότητα να υποθέσουμε κάποια χαρακτηριστικά για τον τόπο καταγωγής του μικρού; Ένας τόπος,

όπου το ελληνικό στοιχείο ήταν μειονότητα και αντιμετώπιζε προβλήματα επιβίωσης, ενώ παράλληλα υπήρχε η θέληση να διατηρήσει τη γλώσσα του ως συνδεδετικό κρίκο με το ιστορικό του παρελθόν;

Ύστερα από τις σημειώσεις στον πίνακα, αναδεικνύουμε τον ρόλο των παρομοιώσεων «σαν βότσαλα γυαλιστερά μεγάλης θάλασσας» και «σαν ποδοβολητό του αλόγου | ενός ανίκητου στρατηλάτη», που ταυτίζουν την ελληνική γλώσσα με την ελληνική φύση και την ελληνική ιστορία. Μάθαινε εκεί, τότε, στο μακρινό παρελθόν τα ελληνικά με ομορφιά ποιητική. Η γλωσσική μαθητεία του μικρού. Οι στίχοι – παρομοιώσεις, ως γραφή, πού μας παραπέμπουν; Μας θυμίζουν άραγε την ποιητική γραφή του Ο. Ελύτη, που ταύτισε την ελληνική γλώσσα με τη φύση, την παράδοση και την ιστορία της Ελλάδας; Η διδασκαλία των ελληνικών από τον δάσκαλο δημιούργησε στο μυαλό του μικρού παιδιού μια ποιητική εικόνα για την Ελλάδα; Μια εικόνα διαφορετική από αυτή που βιώνει καθημερινά ο μικρός βιοπαλαιστής; Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η μεγαλούπολη και η σκληρότητα της ζωής να αλλάξουν τη σχέση του με την «πατρίδα»; Η γλώσσα, σημειώνουμε, τώρα ακούγεται αλλιώς, «σαν τα κέρματα στην τσέπη | σαν το φτύσιμο στο βλέμμα του πελάτη [...] | σαν το βουητό της σκάρας [...]»; Ποια πραγματικότητα διαμορφώνεται για το μικρό παιδί μέσω της γλώσσας; Σημειώνουμε τους άξονες της: αγώνας να κερδίσει τίμια το ψωμί του· συντριβή μέσα στην κοινωνική αποξένωση και την περιθωριοποίησή του. Η κορύφωση του δράματος να ακούει τη γλώσσα «σαν το βουητό της σκάρας» στο χώρο του εργοστασίου, που του παρέχει στέγη και ζεστασιά, δίνεται και πάλι με παρομοίωση.

Στη δοκιμασία του, με στόχο να επιβιώσει, ο μικρός ήρωας ποιους έχει ως συμπαραστάτες; Ποιες εικόνες έχει στη μνήμη του για την Ελλάδα;

5^η Ομάδα

Γιώργος Μαρκόπουλος, [«Ε.Μ., 49 ετών»](#)

Αρχικά, διαβάζουμε το άρθρο [«Γιώργος Μαρκόπουλος: ποιητής της πόλης»](#), και σημειώνουμε σε μια μεγάλη λευκή κόλλα, που βρίσκεται στο κέντρο της ομάδας, ότι ο ποιητής Γιώργος Μαρκόπουλος «[...] Ήταν εδώ και είναι ακόμη. Είδε τις αλλαγές να θερίζουν κόσμο. Το χρόνο να παίρνει φίλους. Και κοιτάζει. Και θυμάται. Στιγμές αμέτρητες [...] και δαμάζει την μνήμη. Και σα μυστικός πρωταγωνιστής σε μια άλλη οδό Ονείρων, μαζεύει ιστορίες, βλέμματα και ανεπαίσθητες χειρονομίες [...]». Στη διάθεσή μας έχουμε και τα βιβλία του Γ. Μαρκόπουλου, που διαθέτει η βιβλιοθήκη, δηλαδή *Οι πυροτεχνουργοί* και *Ιστορικό κέντρο*.

Έπειτα, διαβάζουμε το ποίημα, [«Ε.Μ., 49 ετών»](#). Με τη βοήθεια του [Wordle](#) δημιουργούμε το σύννεφο λέξεων του ποιήματος εντοπίζοντας τις λέξεις-κλειδιά. Διερωτώμαστε αν οι τελευταίες καθώς και το λιτό, καθημερινό λεξιλόγιο μας προϋδεάζουν για το περιεχόμενο του κειμένου. Οι επόμενες ερωτήσεις μας περιστρέφονται γύρω από τον τίτλο του ποιήματος. Ποια στοιχεία τον συνθέτουν; Αριθμοί, κεφαλαία γράμματα, αρχικά, ηλικία προϋδεάζουν για πρόσωπο, για χαρακτήρα; Σκιαγραφούν την ταυτότητα της πρωταγωνίστριας; Μπορούμε να εντοπίσουμε το παράδοξο του τίτλου; Άραγε η ανωνυμία μετατρέπει το πρόσωπο σε σύμβολο;

Προκειμένου να απαντήσουμε στο ερώτημα, ξαναδιαβάζουμε το κείμενο και θέτουμε τις παρακάτω ερωτήσεις (ενδεικτικές): Ποιο είναι το πρώτο στοιχείο για το πρόσωπο, που μας δίνεται και ποιο εκφραστικό μέσο χρησιμοποιεί ο ποιητής; Τα αρχικά, η ηλικία, ο χώρος και ο χρόνος, αν συνδυαστούν, τι σηματοδοτούν για το πρόσωπο; Πότε και πού ξετυλίγεται η ιστορία; Μπορούμε να περιγράψουμε τον χώρο; Ποια είναι τα «ενθύμια» του χώρου; Το σκηνικό αναδεικνύει απόλυτα το στοιχείο της φθοράς μέσα στο οποίο ζει η γυναίκα. Με ποια εκφραστικά μέσα αισθητοποιείται; Ποιος ο ρόλος των υπερρεαλιστικών εικόνων; Ποια στοιχεία

χαρακτηρίζουν την καθημερινότητα της γυναίκας; Πού και πώς αναδεικνύεται ο παραλογισμός και η ερημιά που βιώνει το συγκεκριμένο πρόσωπο; Τι συνειδητοποιεί; Με ποιο εκφραστικό μέσο παρουσιάζεται η νύχτα-θάνατος; Τι κυριαρχεί στο ποίημα; Πώς θα χαρακτηρίζαμε το ποίημα;

Έχοντας ως άξονες όλα τα προηγούμενα ερωτήματα, αφηγούμαστε την ιστορία του κειμένου και αναδεικνύουμε:

- το αδιέξοδο της γυναίκας
- το αίσθημα της μελαγχολίας
- το γεγονός ότι «ολόκληρος ο ποιητικός κόσμος του Γιώργου Μαρκόπουλου, όπως έχει διαμορφωθεί εδώ και μια τριακονταετία, είναι βυθισμένος σε μιαν εκ γενετής (αν μπορώ να το πω έτσι) μελαγχολία [...]» (Β. Χατζηβασιλείου, εφ. *Ελευθεροτυπία*, 29 Ιανουαρίου 1999). Διαβάζουμε τη [συνέντευξη του Γ. Μαρκόπουλου](#) στον Γ. Δουατζή και επικεντρωνόμαστε στην απάντησή του: «Χωρίς λύπη δεν υπάρχει δημιουργία. Πιστεύω ότι κάθε τέχνη και η Ποίηση, υπάρχει μέσα από μια δημιουργική οδύνη. Μια ανεξαγόραστη χαρά είναι, όταν είσαι σίγουρος ότι έχεις τελειώσει ένα ποίημα».
- το σκηνικό της φθοράς ως πλαίσιο της ύπαρξης της γυναίκας. Υπογραμμίζουμε τη φθορά και τη στάση, που το ποιητικό υποκείμενο έχει απέναντί της. Επίσης, σημειώνουμε το σημείο της απάντησης του Γ. Μαρκόπουλου στο ερώτημα «Ο ποιητής; Ένα άτομο από τη φύση του ηττημένο. Διότι, αν δεν ξεκινήσεις έχοντας συνειδητοποιήσει αυτή την ήττα απέναντι στη φθορά, στο χρόνο και στο θάνατο, δε νομίζω ότι μπορείς να βουτήξεις στα βαθιά». Επισημαίνουμε τα εκφραστικά μέσα, με τα οποία αισθητοποιείται η φθορά. Οι υπερρεαλιστικές εικόνες συνδέουν τη φθορά και τον χρόνο με τον ψυχικό κόσμο της γυναίκας. Τα στοιχεία, που συνθέτουν την φθορά, είναι έννοιες και αντικείμενα της καθημερινότητας. Η οικείωση των πραγμάτων αναδεικνύει τη δραματική διάσταση της φθοράς.

- την ποιητική του κειμένου. Πρόκειται για αφηγηματικό ποίημα, μια δραματική ιστορία με αρχή, μέση, τέλος και πρωταγωνίστρια μια γυναίκα, που αφηγείται ένας ετεροδιηγητικός αφηγητής στο χρονικό διάστημα από τη δύση του ήλιου ως τη νύχτα. Η ιστορία εκτυλίσσεται αρχικά στον δρόμο και ύστερα στο σπίτι. Η αφήγηση τρέπεται σε εσωτερικό μονόλογο και αναδεικνύεται η δραματική διάσταση της ιστορίας και το υπαρξιακό της περιεχόμενο.

Το δεύτερο δίωρο της β' φάσης διεξάγεται στο εργαστήριο της πληροφορικής. Η ολοκλήρωση της συγκεκριμένης φάσης θεωρείται ως η κατάλληλη στιγμή για αναστοχασμό. Οι μαθητές μπορεί να αντιμετωπίσαν κάποια δυσκολία στην πρόσληψη της ποιητικής γενιάς του '70, τόσο ως προς τη θεματική της όσο και ως προς την ποιητική της. Έτσι, έφτασε η στιγμή που η ολομέλεια του τμήματος θα μπει στη διαδικασία του αναστοχασμού με βάση ένα μικρό φύλλο αξιολόγησης.

Με αυτό θα προσπαθήσουμε να ελέγξουμε τον βαθμό κατανόησης των όσων διδάχτηκαν, ώστε να γίνει μια πρώτη αποτίμηση της διδακτικής πορείας του σεναρίου. Στο πρώτο μέρος, το φύλλο αξιολόγησης μπορεί να περιλαμβάνει ερωτήσεις όπως: Πώς θα χαρακτηρίζατε την ποιητική γενιά του '70 και γιατί; Άραγε συμφωνείτε με τον χαρακτηρισμό της ως γενιάς της αμφισβήτησης; Αν ναι, με τι επιχειρήματα μπορείτε να υποστηρίξετε την άποψή σας; Πώς η ποιητική γενιά του '70 αντιλαμβανόταν τον όρο *αμφισβήτηση*; Με ποιον/ποιους τρόπο/τρόπους εκφράζεται η ανατροπή στην ποιητική δημιουργία τους; Όλες αυτές οι ερωτήσεις αναφέρονται στην επίτευξη των στόχων του σεναρίου, κυρίως, σε σχέση με τις ενότητες «Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής», «Γνώσεις για τη λογοτεχνία» και «Γραμματισμοί».

Στο δεύτερο μέρος, το φύλλο αξιολόγησης θα μπορούσε να περιλαμβάνει ερωτήσεις του τύπου: υπήρξαν δραστηριότητες στα φύλλα εργασίας, που σας δυσκόλεψαν και δεν βοήθησαν στην ανάγνωση των ποιημάτων; Αν ναι, ποιες;

Υπήρξαν προβλήματα ως προς την κατανόηση των ασκήσεων, που, παρά την παρέμβαση του εκπαιδευτικού, δεν εξομαλύνθηκαν; Πώς συνεργάστηκε η ομάδα; Υπήρξε συμμετοχή από όλους; Η χρήση των ΤΠΕ στις δραστηριότητες των φύλλων εργασίας σας βοήθησε στην ανάγνωση των ποιητικών κειμένων; Η επίσκεψη στη δημόσια βιβλιοθήκη του Ρεθύμνου και το δίωρο μάθημα στον συγκεκριμένο χώρο τι σας πρόσφερε μαθησιακά; Σας βοήθησε να κατανοήσετε καλύτερα κάποια σημεία του σεναρίου ή, αντίθετα, σας δυσκόλεψε; Το γεγονός ότι είχατε μαζί με το διαδίκτυο και τα βιβλία της βιβλιοθήκης σε τι σας βοήθησε; Πώς νιώσατε; Τέτοιες ερωτήσεις αναφέρονται στην επίτευξη των στόχων του σεναρίου σε σχέση με τις «Διδακτικές πρακτικές» και τις «Ταυτότητες».

Το φύλλο αξιολόγησης συμπληρώνεται και στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός ανακεφαλαιώνει, υπενθυμίζει τους στόχους του σεναρίου και διευκρινίζει ζητήματα, με βάση τη συζήτηση που προηγήθηκε.

Γ' Φάση-Μετά την ανάγνωση

7^η και 8^η ώρα

Μικρό αφιέρωμα στον ποιητή Αργύρη Χιόνη.

Με την ολοκλήρωση της β' φάσης έχουμε διαβάσει ποιητές και ποιήματα της γενιάς του '70, έχοντας κατανοήσει τη θεματική και την αισθητική τους. Θα ολοκληρώσουμε το σενάριο με ένα μικρό αφιέρωμα στον ποιητή Αργύρη Χιόνη.

Ο Αργύρης Χιόνης υπήρξε μια πολύ ιδιαίτερη περίπτωση ανθρώπου και δημιουργού. Πολίτης του κόσμου αλλά και άρρηκτα συνδεδεμένος με την Ελλάδα, άνθρωπος πολυπράγμων και συλλέκτης πάσης φύσεως εμπειριών, προσωπικότητα σύνθετη που αναζήτησε την ευτυχία στα απλά και μικρά, παρουσία χαμηλόφωνη αλλά επιδραστική, ο Χιόνης εξέφρασε με το έργο του την απορία του ανθρώπου μπροστά στο παράλογο και μάταιο της ύπαρξής του

αλλά και μια βαθιά αγάπη για τη ζωή και μια ειλικρινή κατάφαση σ' αυτή [...]⁴.

Παρακολουθούμε το σύντομο βίντεο της συνέντευξης, που [ο ποιητής Αργύρης Χιόνης](#) έδωσε με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Ποίησης στις 21 Μαρτίου 2011. Σημειώνουμε τη θέση του για την ποίηση και τη συζητάμε σύντομα.

Στη συνέχεια, επισκεπτόμαστε την ιστοσελίδα του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου (ΕΚΕΒΙ), όπου βρίσκουμε το [βιογραφικό του σημείωμα](#), την εργογραφία του και πληροφορίες για τα βραβεία που έχει λάβει. Διαβάζουμε την εξομολόγησή του για το έναυσμα, προκειμένου να γράψει το βιβλίο [Το οριζόντιο ύψος και άλλες αφύσικες ιστορίες](#) (εκδόσεις Κίχλη) καθώς και τη συνέντευξή του στην *Ελευθεροτυπία*, με τίτλο [«Όσο ζω, γράφω ποιήματα-όνειρα πάνω στα χόματα»](#), σημειώνοντας τις απαντήσεις του για την ποίηση.

Επιπροσθέτως, διαβάζουμε αποσπάσματα από το έργο του *Ό,τι περιγράφω με περιγράφει* και παρακολουθούμε και το [βίντεο](#) αλλά και τα αποσπάσματα από την ενότητα του βιβλίου «Εκδοχές του τέλους». Επίσης, μπορούμε να δούμε και [τα ποιήματα](#) και [τα αποσπάσματα](#). Στόχος μας είναι να σχηματίσουμε όσο το δυνατόν πληρέστερα το πορτρέτο του ποιητή, σημαντικού εκπροσώπου της γενιάς του '70, κυρίως ως προς τα θέματα και την ποιητική του έργου του.

Την 8^η και τελευταία ώρα του σεναρίου, ο κάθε μαθητής θα καταθέσει την προσωπική του εργασία, απαντώντας σε μια άσκηση δημιουργικής γραφής.

---

⁴ Π. Γερουλάνος, [δήλωση](#) για τον χαμό του ποιητή Αργύρη Χιόνη.

ΣΤ. ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Α' φάση-Πριν την ανάγνωση (κοινό Φ.Ε.)

Η γενιά του '70 ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για τη γλώσσα. Η διαμόρφωση εκ μέρους της ενός νέου ποιητικού γλωσσικού κώδικα έχει ως στόχο τη γνωστοποίηση της διαφοράς της από τις δύο προηγούμενες μεταπολεμικές γενιές και την παρουσίαση των δικών της χαρακτηριστικών. Η ποιητική της γενιάς, λοιπόν, ριζοσπαστική στις γλωσσικές της επιλογές, χρησιμοποιεί: α) λεξιλόγιο από τον χώρο της τεχνολογίας και της βιομηχανίας, για να παρουσιάσει τη στάση της έναντι της πραγματικότητας: ειρωνεία, αμφισβήτηση, άρνηση αλλά και ένταξη και παραδοχή, β) πολλά και διαφορετικά εκφραστικά μέσα και σχήματα λόγου στα κείμενά της.

Η Νόρα Αναγνωστάκη σημειώνει σχετικά: «Οι ποιητές δανείζονται τη δήθεν, αλλά διόλου ουδέτερη, καθημερινή γλώσσα, αλλά η ποιητική λειτουργία είναι απείρως πιο πολύπλοκη και τα σύμβολά της πολύ πιο σύνθετα όπως και σε όλες τις τέχνες που υπηρετούν τη διάρκεια [...]» (Αναγνωστάκη 1995: 181). Και λίγο παρακάτω: «[...] Η ποίηση τελικά έχει μιαν ακατανίκητη ροπή προς το ουσιώδες της ζωής μας, δηλαδή προς το δραματικό και διόλου χαρούμενο κλίμα [...] Είναι μια γενιά που σιχάθηκε την κατά κόρον δραματοποίηση του τραγικού, δηλαδή τελικά την ωραιοποίηση του μέσω της τέχνης και πέρασε ενσυνείδητα κι αποφασιστικά στη διακωμώδηση όχι του δραματικού αλλά του δραματοποιημένου ύφους [...]» (Αναγνωστάκη 1995: 183).

Παρακολουθούμε και συμμετέχουμε στην παρουσίαση της ποιητικής γενιάς του '70 στην ολομέλεια του τμήματος. Λαμβάνοντας υπόψη τη συζήτηση, τα στοιχεία που γράψαμε στον πίνακα του εργαστηρίου πληροφορικής καθώς και τα σημεία που υπενθυμίζονται με τις δύο πρώτες παραγράφους στο φύλλο εργασίας, διαβάζουμε τους ποιητές και τα ποιήματα της γενιάς του '70, που ανθολογούνται στο σχολικό βιβλίο. Συγκεκριμένα, διαβάζουμε τα παρακάτω ποιήματα:

Γιάννης Βαρβέρης, [«Νεκρή φύση σε κήπο»](#)

Γιάννης Κοντός, [«Η μακιγιέζ»](#)

Κώστας Παπαγεωργίου, [\[«Φωτιά στο δάσος»\]](#)

Γιώργος Καραβασίλης, [«Δεξιώσεις»](#)

Αντώνης Φωστιέρης, [«Discotheque»](#)

Στόχος μας είναι να γράψουμε ένα κείμενο περίπου 100 λέξεων, που θα αναρτήσουμε στο ιστολόγιο του μαθήματος, με τίτλο «Πρώτες σκέψεις για την ποιητική παρουσία της γενιάς του '70. Περιεχόμενο-Γλώσσα». Για τον σκοπό αυτό, χρησιμοποιούμε το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου (Word).

ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Β' φάση-Κυρίως ανάγνωση

1η Ομάδα (3"-6η ώρα)

Τζένη Μαστοράκη, [«Περίληψη»](#)

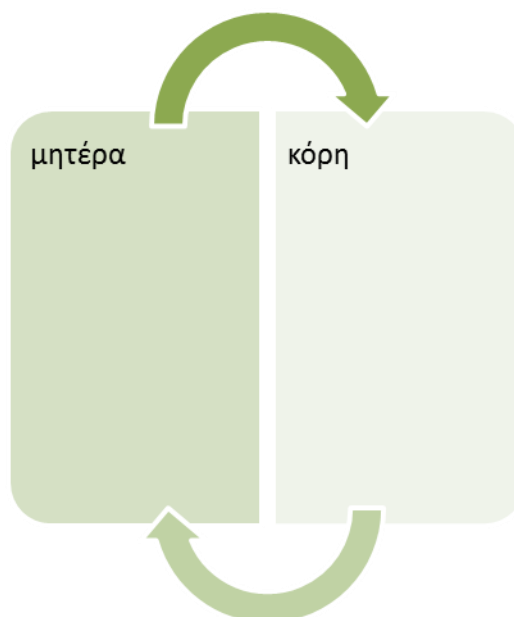
Η «Περίληψη» είναι το εισαγωγικό ποίημα της συλλογής της Τζένης Μαστοράκη *Το σόι*. Πρόκειται για την «[...] Περίληψη ενός βίου, δοσμένου μέσα από τα πράγματα και τα πρόσωπα σύμβολα [...]». Το κείμενο ανασυνθέτει την ατμόσφαιρα και το ήθος μιας εποχής με τόσο οικείο τρόπο, ώστε να προκαλέσει την «αισθηματική πληρότητα που επιδιώκει η Μαστοράκη».

Γνωστοποιούμε στους μαθητές ότι η συλλογή εκδίδεται στα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης, συγκεκριμένα το 1978. Προκειμένου να γνωρίσουμε την Ελλάδα των χρόνων 1970-1980:

- επισκεπτόμαστε την ιστοσελίδα του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού για την Ελληνική Ιστορία και διαβάζουμε τις σελίδες που αναφέρονται [στη δικτατορία](#), στην [πολιτική](#) των μεταπολιτευτικών χρόνων, στο [τέλος της δεκαετίας του 1970](#) καθώς και στα [πολιτιστικά γεγονότα](#) της περιόδου.
- παρακολουθούμε εικόνες [της Αθήνας τη δεκαετία του 1970](#)
- ξεφυλλίζουμε το αφιέρωμα από το ένθετο «Επτά Ημέρες» της εφημερίδας *Καθημερινή*, με τον τίτλο «Η Ελλάδα τον 20ό αιώνα: [1970-1980](#)», εστιάζοντας στις σελίδες, που αναφέρονται στον γυναικείο λόγο της δεκαετίας 1975-1985 (άρθρο της Μ. Ρεπούση) και στη «Λογοτεχνία: Μεταβατική συμβολή του '70» (άρθρο του Αλέξη Ζήρα).
- συζητάμε τους καταληκτικούς στίχους του ποιήματος «...γίνεται ένα κεντημένο κάντρο | που γράφει “Ελευθερία ή Θάνατος”...» Πού μας οδηγεί το σύνθημα;
- τέλος, ανασυνθέτουμε το πολιτικο-κοινωνικό πλαίσιο του ποιήματος και δημιουργούμε μια παρουσίαση χρησιμοποιώντας λόγο, εικόνα και ήχο.

Στην «Περίληψη», η ποιήτρια Τζένη Μαστοράκη, με ειρωνική διάθεση, με γλώσσα απλή αλλά δραματική, παρουσιάζει τη σχέση της με τη μητέρα εκφράζοντας την ανατρεπτική της διάθεση. Παίρνοντας τη θέση του ποιητικού υποκειμένου, μεταγράφουμε το ποιητικό κείμενο σε πεζό, γράφοντας μια σελίδα στο προσωπικό μας ημερολόγιο. Για αυτόν τον σκοπό, χρησιμοποιούμε το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου. Όπου εκφράζουμε την ειρωνεία μας, γράφουμε με έγχρωμη γραμματοσειρά, ενώ, όπου σημειώνουμε την αμφισβήτησή μας, αλλάζουμε το μέγεθος της γραμματοσειράς.

Το πρόσωπο με το οποίο η ποιήτρια συνδιαλέγεται στον ψυχικό της κόσμο είναι η μητέρα. Πρόσωπο κυρίαρχο και στην παιδική της ηλικία αλλά και στην ενηλικίωσή της.

- Με βάση το κείμενο συμπληρώστε στο παραπάνω σχήμα λέξεις (ρήματα και ουσιαστικά), που να φανερώνουν τον ρόλο της μητέρας στη ζωή της ποιήτριας.

Η Τζένη Μαστοράκη ολοκληρώνοντας την «Περίληψη» αναφέρεται σε «ένα κεντημένο κάντρο | που γράφει «Ελευθερία ή θάνατος».

- Χρησιμοποιώντας το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου, γράφουμε μια παράγραφο, για να στηρίξουμε τη θεματική πρόταση της παραγράφου: «Η καταληκτική φράση “Ελευθερία ή θάνατος” δηλώνει τη διαφυγή του ποιητικού υποκειμένου μέσω της σάτιρας και της λεκτικής ανατροπής, μέσω της αμφισβήτησης».

Το κείμενο θα αναρτηθεί στο ιστολόγιο του μαθήματος.

2^η Ομάδα (3^η-6^η διδακτική ώρα)

Μιχάλης Γκανάς, [«Το σκυλί»](#)

Το ποίημα «Το σκυλί» ανήκει στην ποιητική συλλογή *Μαύρα Λιθάρια*. Η συλλογή αποτελεί την αρχή για καινούργιους εκφραστικούς τρόπους. Δεκαπεντασύλλαβοι, μέτρα και ρυθμοί από το δημοτικό τραγούδι, ομοιοκαταληξίες και σονέτα από τη νεότερη ελληνική ποίηση. Ο θάνατος υποδηλώνεται στον τίτλο της συλλογής, το μαύρο κηρύσσεται «θεμέλιο χρώμα».

Σκηνοθετείται ένας κόσμος παράδοξος, ζοφερός, υπερρεαλιστικός, όπου οι νεκροί συνομιλούν με τους ζωντανούς. Ο πάνω και ο κάτω κόσμος συναιρούνται σε μια ενότητα. Ιδρύεται ένα ποιητικό σύμπαν, όπου οι σκιές και οι αγαπημένες φωνές διαλέγονται, καθώς οι ζωντανοί βρίσκουν παραμυθία με την κατάδυση και την περιπλάνηση σ' έναν παράξενο και αδυσώπητο κόσμο.

- Μπορούμε να επαληθεύσουμε την προηγούμενη παράγραφο; Με το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου, γράφουμε ένα κείμενο 100 περίπου λέξεων, με στόχο να αναδείξουμε την ιδιότυπη συναίρεση του πάνω και κάτω κόσμου.
- Αποδεικνύουμε τη συναίρεση του πάνω και κάτω κόσμου με αναφορές σε άλλα λογοτεχνικά κείμενα. Προς αυτή την κατεύθυνση θα μας βοηθήσει:
  - ο η περιήγησή μας στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Νέων Ελληνικών Σπουδών [Ανέμη](#)
  - ο η επίσκεψή μας στο ψηφιακό σχολείο και ειδικότερα στο Ανθολόγιο κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας [Α' Λυκείου](#) και [Γ' Λυκείου](#)
  - ο η ανάγνωση της ομηρικής *Οδύσσειας*, ραψωδία ρ στίχοι 270-331.

«Η ποίηση του Μιχάλη Γκανά θα μπορούσαμε να πούμε –τελείως σχηματικά– πως αναπτύσσεται πατώντας σε δύο ρεύματα: του μοντερνισμού [...] και του δημοτικού μας τραγουδιού. Όποτε «παντρεύονται» αρμονικά, συμβαίνει ένα μικρό θαύμα [...]», γράφει ο Νίκος Δαββέτας.

- Επαληθεύουμε την παραπάνω άποψη, με βάση το ποίημα, συμπληρώνοντας τον παρακάτω πίνακα:

Δημοτικό τραγούδι [στοιχεία]	Μοντερνισμός [στοιχεία]

Σε συνέντευξή του στην Τιτίκα Δημητρούλια, ο ποιητής Μ. Γκανάς σημείωσε: «Οι χωρισμοί μας φέρνουν πιο κοντά κι ας είναι οξύμωρο αυτό που λέω. Πιο κοντά στον άλλο ή στο άλλο αλλά και πιο κοντά στον εαυτό μας. Ό,τι μας πονάει μας φέρνει πιο κοντά στην ανθρώπινη φύση μας [...] είναι αλήθεια ότι τραγουδώ χωρισμούς [...] Ίσως έχει να κάνει με την ηπειρώτικη καταγωγή μου. Τα ηπειρώτικα μοιρολόγια δεν τραγουδούν απλώς χωρισμούς, γεφυρώνουν τον πάνω με τον κάτω κόσμο».

- Διαβάσαμε το ποίημα «Το σκυλί». Αφού φτιάξουμε το συνεφέλεξο του ποιήματος, καλούμαστε να μεταγράψουμε το ποιητικό κείμενο σε πεζό. Ως λογοτέχνες πλάθουμε τον αφηγητή μας. Δημιουργούμε έναν αφηγητή που ξέρει καλά τις σκέψεις και τα συναισθήματα των ηρώων και τοποθετούμε τον μύθο στον γενέθλιο τόπο μας.

Το κείμενό μας θα αναρτηθεί στο ιστολόγιο του μαθήματος.

3η Ομάδα (3^η-6η ώρα)

Λευτέρης Πούλιος, [«Δρόμοι»](#)

Το ποίημα ανήκει στην ποιητική συλλογή *Ποίηση 1, 2*. Είναι από τα ποιήματα του Λευτέρη Πούλιου, που φανερώνουν τις επιρροές, τις οποίες δέχτηκε από την αμερικάνικη beat λογοτεχνία. Ο δρόμος για την beat λογοτεχνία δηλώνει την αντισυμβατικότητα, την ελευθερία. Στο ποίημα του Λ. Πούλιου οι δρόμοι άλλοτε αποτελούν το σκηνικό της δράσης και άλλοτε προσωποποιημένοι γίνονται φορείς της ιστορίας.

Ο Λευτέρης Πούλιος κτίζει το ποίημα κλιμακωτά, καθώς διαλέγεται με τους δρόμους. Αρχικά παρουσιάζει την εικόνα των δρόμων, εστιάζει στην ποικιλία των οχημάτων, που κινούνται σε αυτούς, και κλιμακώνει την ένταση, αναφερόμενος στους αγώνες του λαού και σε συγκεκριμένα τραγικά πολιτικά γεγονότα. Η κορύφωση δίνεται μέσα από το ερώτημα, που ο ποιητής απευθύνει στους δρόμους: «Ποια κατάρα πάνω σας έχει πέσει;».

Οι δυο τελευταίοι στίχοι, έχοντας τον ρόλο της κατακλείδας του ποιήματος, παρουσιάζουν την προσδοκία του ποιητικού υποκειμένου για αλλαγή της ζωής, για αλλαγή του κόσμου.

- Χρησιμοποιώντας το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου, χρωματίζουμε εικόνες και σχήματα λόγου. Ανάλογα με την εικόνα (οπτική, ακουστική, κινητική), επιλέγουμε και διαφορετικό χρωματισμό. Το ίδιο ισχύει και για κάθε σχήμα λόγου χωριστά.
- Γράφουμε το ποίημα, μετατρέποντας την ετεροδιηγητική σχέση του αφηγητή με την ιστορία που αφηγείται σε ομοδιηγητική. Στη συνέχεια, σημειώνουμε τις παρατηρήσεις μας από τη σύγκριση των δύο μορφών του ποιήματος.
- Γράφουμε, χρησιμοποιώντας το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου, μία παράγραφο (περίπου 60 λέξεις) με θεματική πρόταση: «Ο πυκνός και

παραστατικός λόγος του κειμένου, η ρέουσα γλώσσα, η πληθώρα των εκφραστικών μέσων υπογραμμίζουν την περίπλοκη τεχνική που χρησιμοποιεί ο ποιητής».

Στο ποίημα αποδίδονται στους δρόμους οι προσδιορισμοί: «δρόμοι-παιάνες», «δρόμοι γιορτής», «δρόμοι αγωνία», «δρόμοι φονιάδες».

- Σχολιάζουμε τους προσδιορισμούς με τη δημιουργία ενός πολυτροπικού κειμένου (γραπτός λόγος, εικόνα και ήχος) χρησιμοποιώντας το πρόγραμμα παρουσίασης (PowerPoint).

Με βάση το ποίημα, ο δρόμος είναι φορέας δράσης και σημείο αναφοράς. Είναι ο δρόμος της ελπίδας και ο δρόμος της καταπίεσης. Είναι ο δρόμος της ζωής, ο πολιτικός δρόμος.

- Με το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου, γράφουμε ένα άρθρο για την ηλεκτρονική εφημερίδα του σχολείου μας αναδεικνύοντας τον ρόλο του «δρόμου». Για να γράψουμε το άρθρο:
  - συγκεντρώνουμε υλικό από ποιήματα ή πεζά κείμενα και τραγούδια που αναφέρονται σε δρόμους, πλατείες, συνοικίες. Τα λογοτεχνικά κείμενα διασώζουν χαρακτηριστικά της πολιτικής και κοινωνικής ιστορίας, που διαμορφώνουν ταυτότητες πολιτών. Αποτελούν δηλαδή μια διαφορετικού τύπου μαρτυρία.
  - Υπομνηματίζουμε ψηφιακά το ποίημα δημιουργώντας υπερδεσμούς. Ο υπομνηματισμός γίνεται με τη δημιουργική παρέμβαση των μαθητών στο κείμενο, έτσι ώστε να υπογραμμιστεί η διαφορετική πρόσληψη του ποιήματος.

Επίσης, διαβάζουμε και τα κείμενα:

- Άλλεν Γκίνσπεργκ, [«Ο θλιμμένος μου εαυτός»](#)
- Ανδρέας Εμπειρικός, [«Ο δρόμος»](#)
- Κλείτος Κύρου, [«Κιβωτός του Νώε»](#)
- Μανόλης Αναγνωστάκης, [«Δρόμοι Παλιοί»](#)

Το άρθρο, εκτός από την ηλεκτρονική εφημερίδα, θα αναρτηθεί και στο ιστολόγιο του μαθήματος.

4^η Ομάδα (3^η-6^η ώρα)

Δήμητρα Χ. Χριστοδούλου, [«Για ένα παιδί που κοιμάται»](#)

Το ποίημα της Δ. Χ. Χριστοδούλου «Για ένα παιδί που κοιμάται» ανήκει στην ποιητική συλλογή *Το κυπαρίσσι των εργατικών*, που εκδόθηκε το 1981. Η ποιήτρια συνομιλεί με την κοινότητα. Το ποίημα, ως παράγωγο αυτής της συνομιλίας, αφενός αναδεικνύει χαρακτήρες, καταστάσεις, συναισθήματα και αφετέρου συντελεί στη συνειδητοποίηση ότι η προσωπική παρέμβαση είναι ανάγκη της κοινωνικής πολιτισμικής ζωής.

Η Δ. Χ. Χριστοδούλου αισθάνεται ότι δεν μπορεί και δεν θέλει να κλείσει την πόρτα σε όσα εξακολουθούν να συμβαίνουν τριγύρω. Έτσι, διατηρώντας στοιχεία από τη λογική της άρνησης της γενιάς του '70, παρουσιάζει ένα βαριά αλλοτριωμένο, κοινωνικό και πολιτικό τοπίο, το οποίο προκαλεί συνειδησιακό άγχος στους ποιητικούς ήρωες.

Το ποίημα σκιαγραφεί τη ζωή ενός μικρού μετανάστη-βιοπαλαιστή, ενός «παιδιού των φαναριών», και ειδικότερα αφηγείται τη μοναχική νύχτα και τον ύπνο του παιδιού στο μηχανοστάσιο του εργοστασίου.

- Διαβάζουμε το ποίημα και το υπομνηματίζουμε ψηφιακά, με τη δημιουργία υπερδεσμών. Το κάθε μέλος της ομάδας υπομνηματίζει, όπως εκείνο θέλει, προκειμένου να δούμε διαφορετικές εκδοχές του υπομνηματισμού.
- Δημιουργούμε το δικό μας [σύννεφο λέξεων](#) για το ποίημα. Η λέξη «κέρματα» αναδεικνύεται σε λέξη-κλειδί του ποιητικού κειμένου. Ποια είναι η συμβολική της σημασία;
- Στη συνέχεια, με το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου:
  - εντοπίζουμε και χρωματίζουμε τα χρονικά αφηγηματικά επίπεδα του ποιήματος.

- επαναδιατάσσουμε το ποίημα, ώστε χρονικά να ξεκινά από το παρελθόν και να ακολουθεί το παρόν. Ποιες παρατηρήσεις θα σημειώναμε για τα δύο κείμενα;
- μεταγράφουμε το ποίημα σε ένα διήγημα 300 περίπου λέξεων. Πρωταγωνιστής του διηγήματος είναι ο μικρός βιοπαλαιστής.

Η

- δημιουργούμε ένα πολυτροπικό κείμενο (λόγος, εικόνα, ήχος, κίνηση) ακολουθώντας τα παρακάτω βήματα:
- αναζητούμε λογοτεχνικά κείμενα (ποίηση και πεζογραφία) που έχουν πρωταγωνιστή το παιδί (μπορούμε ενδεικτικά να αναφέρουμε: Μ. Αναγνωστάκης, «Στο παιδί μου...», Ν. Βρεττάκος, «Το παιδί με τα σπίρτα», Τ. Άγρας, «Το ξανθό παιδί», Ο. Ελύτης, «Η Μάγια» κ.ά.· ακόμη, την ανθολογία *Τα ωραιότερα ποιήματα για το παιδί* των Θ. Καστανιώτη και Θ. Νιάρχου).
- αναζητούμε εικαστικό υλικό (εικόνες, φωτογραφίες, πίνακες ζωγραφικής). Το αφιέρωμα [«Το παιδί στη νεοελληνική τέχνη»](#) της εφημερίδας *Καθημερινή* ίσως μας βοηθήσει.
- αναζητούμε μελοποιημένα ποιήματα ή τραγούδια.

Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τα εξής προγράμματα: λογισμικό παρουσίασης (PowerPoint) ή Windows Movie Maker.

Η εργασία μας θα αναρτηθεί στο ιστολόγιο του μαθήματος.

5^η Ομάδα (3^η-6^η ώρα)

Γιώργος Μαρκόπουλος, «Ε.Μ., 49 ετών»

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή *Μη σκεπάζεις το ποτάμι* και στην καταληκτική ενότητα «Διαβάσεις πεζών». Σε αυτό το έργο, σύμφωνα με τον Τ. Μενδράκο «[...] ό,τι απασχολεί και βασανίζει τον Γ. Μαρκόπουλο είναι η βαριά σκιά που σκοτείνιασε τα οράματα, οι απελθόντες που βυθίζονται στη λήθη, οι χώροι που αλλοιώθηκαν, οι σχεδιασμοί που απόμειναν μόνο στη φαντασία. Γι αυτό εκλιπαρεί τη μνήμη να περισώσει, έστω, κάτι από την ανελέητη φθορά [...]».

Το ποίημα αναδεικνύει το υπαρξιακό αδιέξοδο μιας γυναίκας, καθώς συνειδητοποιεί ότι τίποτε δεν μπορεί να αντισταθεί στην αδυσώπητη ροή του χρόνου και νιώθει το τέλος της ζωής της ως το αρπακτικό που κυνηγάει το θήραμα.

- Δημιουργούμε το δικό μας σύννεφο λέξεων για το ποίημα. Με αυτόν τον τρόπο, αναδεικνύονται οι λέξεις-κλειδιά. Τι παρατηρήσεις μπορούμε να διατυπώσουμε; Με το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου, συντάσσουμε μία παράγραφο, με στόχο να σχολιάσουμε τον θεματικό άξονα του ποιήματος.
- Το ποίημα διαρθρώνεται ως μια ιστορία με αρχή, μέση και τέλος. Παίρνουμε τη θέση της Ε.Μ., 49 ετών και με το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου μεταγράφουμε το ποίημα σε πεζό κείμενο. Το κείμενο θα είναι σελίδα του ημερολογίου μας. Θα χρησιμοποιήσουμε την τεχνική του εσωτερικού μονόλογου.
- Χρησιμοποιώντας το πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου, αλλάζουμε και χρωματίζουμε τη γραμματοσειρά, κάθε φορά που εντοπίζουμε εκφραστικό μέσο και σχήμα λόγου στο ποίημα. Τι παρατηρούμε με την ολοκλήρωση της εργασίας;
- Δημιουργούμε ένα πολυτροπικό κείμενο (λογος, εικόνα, ήχος, κίνηση).

Ακολουθούμε τα παρακάτω βήματα:

1) Διαβάζουμε τα ποιήματα:

Γ. Μαρκόπουλος, «[Ε.Μ., 49 ετών](#)»

Κική Δημουλά, «[Σκόνη](#)»

Γιάννης Ρίτσος, «[Η Σονάτα του Σεληνόφωτος](#)» (μας βοηθούν ιδιαίτερα οι στίχοι 1-9, 37-48, 102-112)/

2) Αναζητούμε:

- εικαστικό υλικό (εικόνες, φωτογραφίες, πίνακες ζωγραφικής. Η τέχνη των [Paul Fenniak](#) και [Edward Hopper](#) θα μας βοηθήσει).
- τη μελοποίηση ή την απαγγελία των ποιημάτων: Κ. Δημουλά, «[Σκόνη](#)» και Γιάννης Ρίτσος, «[Η Σονάτα του Σεληνόφωτος](#)».
- το κλασικό έργο του Ludwig van Beethoven [«Σονάτα του σεληνόφωτος»](#).

Η εργασία μας θα αναρτηθεί στο ιστολόγιο του μαθήματος.

Γ΄ Φάση-Μετά την ανάγνωση

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (ΚΟΙΝΟ)

Ο επίλογος του σεναρίου είναι αφιερωμένος στον ποιητή Αργύρη Χιόνη.

[...] Ο Χιόνης έζησε ως δημιουργός και ως απλή ανθρώπινη ύπαρξη πάνω στην αντίφαση του αμετάθετου, παρά τις περιπλανήσεις του, είτε μεταφορικές ήταν αυτές, της φαντασίας δηλαδή, είτε κυριολεκτικές, των άμεσων εμπειριών, των ταξιδιών του. Έφευγε και ξαναγύριζε στο ίδιο σημείο, σαν να μην είχε φύγει ποτέ! [...] Αποκλίνει, από τους περισσότερους ποιητές του '70 στο ότι η ελλειπτική, μεταφορική γλώσσα γίνεται μέσο και όχι μορφικός αυτοσκοπός [...]. Η γλώσσα του απλή αλλά μεγάλης ικανότητας, ενίοτε, ειρωνική, ανατρεπτική, με λογοπαίγνια και παρετυμολογικές τάσεις[...]» (από το αφιέρωμα του *Εντευκτηρίου*, 14 Οκτωβρίου 2012).

- Διαβάζουμε το κείμενο [«Το οριζόντιο ύψος»](#). Ο κάθε μαθητής γράφει το δικό του επιμύθιο. Πολλά και διαφορετικά επιμύθια φανερώνουν τη διαφορετικότητα της πρόσληψης.

Τα επιμύθια θα αναρτηθούν στο ιστολόγιο του μαθήματος.

Ζ. ΆΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Το σενάριο θα μπορούσε να αποτελέσει κεφάλαιο ενός project με θέμα την αμερικανική beat λογοτεχνία και τις επιδράσεις, που άσκησε γενικότερα στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία και ειδικότερα στη νεοελληνική λογοτεχνία. Στο πλαίσιο του project οι μαθητές θα μπορούν:

- να διαβάσουν ξένη λογοτεχνία (αμερικανική και ευρωπαϊκή): επομένως να γνωρίσουν τον τρόπο που συνομιλεί η ελληνική ποίηση με την ξένη ποίηση και να θέσουν τα ερωτήματα: Η συνομιλία εστιάζεται μόνο σε ζητήματα ποιητικής ή και σε ζητήματα περιεχομένου; Τι αποδέχεται πιο εύκολα η νεοελληνική ποίηση και τι απορρίπτει ως μη ταιριαστό στην ελληνική κουλτούρα;
- να αντιληφθούν ως λογοτεχνικό τόπο τη σχέση ποίησης και πολιτικής.
- να γνωρίσουν μια εποχή που διαμόρφωσε και επηρέασε τη σύγχρονη πραγματικότητα μέσα από ποιητικά κείμενα.

Το σενάριο θα μπορούσε, επίσης, να αποτελέσει κεφάλαιο του ομίλου φιλιαναγνωσίας. Οι μαθητές, στο πλαίσιο του ομίλου, διαβάζουν κείμενα λογοτεχνικά, γνωρίζουν λογοτέχνες και δραστηριοποιούνται με τη δημιουργική γραφή. Μέσω του ομίλου, ανοίγουμε το σχολείο και την τάξη μας σε λογοτέχνες, με στόχο τη διαμόρφωση αναγνωστικής κουλτούρας. Η άσκηση μέσω της δημιουργικής γραφής έχει πολλαπλά οφέλη για τους μαθητές τόσο στον γραπτό λόγο όσο και στη συγκρότηση της προσωπικότητάς τους.

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Το διδακτικό σενάριο οκτάωρης διάρκειας αποτελεί πρόταση διδασκαλίας για το μάθημα της Λογοτεχνίας Γενικής Παιδείας της Γ' Λυκείου. Επομένως, ο εκπαιδευτικός θα αντιμετωπίσει μια πρώτη δυσκολία στο πώς θα πείσει τους μαθητές

του να τον ακολουθήσουν στην ανάγνωση λογοτεχνικών κειμένων. Αυτό συμβαίνει, γιατί έχει διαμορφωθεί μια αντίληψη στους τελειόφοιτους μαθητές, πως οτιδήποτε είναι εκτός ύλης και πανελλαδικών εξετάσεων μετατίθεται για αργότερα. Όμως, το θέμα του σεναρίου «Η Αμφισβήτηση είναι ευάλωτη | μέσα στον αέρα του κόσμου», εμπνευσμένο από τους στίχους του ποιητή Λευτέρη Πούλιου, μπορεί να ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντα των μαθητών και στις ανησυχίες τους.

Το δώρο (3^η και 4^η ώρα) που γίνεται στον χώρο της δημόσιας βιβλιοθήκης της πόλης, απαιτεί μια πολύ καλή οργάνωση εκ μέρους του εκπαιδευτικού. Η προηγούμενη συνεννόηση, αρκετές μέρες πριν, με τη διεύθυνση της βιβλιοθήκης είναι απαραίτητη προκειμένου: α) να διατεθεί ο κατάλληλος χώρος για το συγκεκριμένο δώρο. Πιο συγκεκριμένα, απαιτείται ο χώρος, όπου η βιβλιοθήκη έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο, β) να έχουν τοποθετηθεί τα βιβλία στα τραπέζια ή σε θέση που οι μαθητές θα έχουν άμεση πρόσβαση. Πρόκειται για τις ποιητικές συλλογές ή οποιοδήποτε άλλο έργο διαθέτει η βιβλιοθήκη από τους δημιουργούς που μας ενδιαφέρουν καθώς και για ανθολογίες ή μελέτες που αναφέρονται στην ποιητική γενιά του '70. Από την επιτυχία του συγκεκριμένου δώρου εξαρτάται ένα μεγάλο μέρος της επιτυχίας ολόκληρου του σεναρίου. Έχουμε πάντα υπόψη ότι η συνολική διάρκεια είναι οκτώ ώρες, γεγονός που «επιβάλλει» την επιτυχία.

Κάποιες από τις δραστηριότητες των φύλλων εργασίας μπορεί και να χρειαστούν περισσότερο χρόνο για τη διεκπεραίωσή τους από τους μαθητές. Για αυτό καλό είναι να οργανωθεί σωστά ο χρόνος τόσο από τον εκπαιδευτικό όσο και από τα μέλη των ομάδων.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αναγνωστάκη, Ν. 1995. Το στοιχείο της σάτιρας και του χιούμορ στη νεότερη ποιητική γενιά. Στο *Διαδρομή. Δοκίμια κριτικής (1960-1995)*, 175-196. Αθήνα: Νεφέλη.

Αποστολίδου, Β. & Ε. Χοντολίδου (επιμ.). 2002. *Λογοτεχνία και εκπαίδευση*. Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός.

Beaton, R. 1996 [1994]. *Εισαγωγή στη νεότερη ελληνική λογοτεχνία. Ποίηση και Πεζογραφία 1821-1992*. Αθήνα: Νεφέλη.

Κούρτοβικ, Δ. 2009 [1995]. *Έλληνες μεταπολεμικοί συγγραφείς: ένας κριτικός οδηγός*. Αθήνα: Πατάκης.

Κουτσογιάννης, Δ. 2007. *Πρακτικές ψηφιακού γραμματισμού νέων εφηβικής ηλικίας και (γλωσσική) εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/studies/ict/teens/index.html
[15.11.2010].

Μαστοράκη, Τζ. 1990 [1978]. *Το Σόι* Αθήνα: Κέδρος.

Νικολαΐδου, Σ. 2009. *Λογοτεχνία και νέες τεχνολογίες. Από τη θεωρία στη διδακτική πράξη*. Αθήνα: Κέδρος.

Παντζαρέλας, Π. *Τα βασικά εργαλεία των ΤΠΕ στη διδασκαλία της λογοτεχνίας και οι χρήσεις τους: περιβάλλοντα παραγωγής λόγου, λογισμικό παρουσίασης και διαδίκτυο*.
http://www.greeklanguage.gr/sites/default/files/digital_school/3.1.2_pantzarelakis_0.pdf

Παπαγεωργίου, Κ. 1989. *Η γενιά του '70. Ιστορία-Ποιητικές διαδρομές*. Αθήνα: Κέδρος.

Πασχαλίδης, Γρ. 2004 [2000]. Γενικές αρχές του προγράμματος. Στο *Διαβάζοντας λογοτεχνία στο σχολείο... Μια νέα πρόταση διδασκαλίας*, επιμ. Β. Αποστολίδου, Β. Καπλάνη & Ε. Χοντολίδου, 21-35. Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός.

Πούλιος, Λ. 2001 [1982]. *Ποιήματα, Επιλογή 1969-1978*. Αθήνα: Κέδρος.

Van Dyck, K. 2002 [1998]. *Η Κασσάνδρα και οι λογοκριτές στην ελληνική ποίηση 1967-1990*. Αθήνα: Άγρα.

Χοντολίδου, Ε. 2004 [2000]. Παιδαγωγικές αρχές του προγράμματος. Στο *Διαβάζοντας λογοτεχνία στο σχολείο... Μια νέα πρόταση διδασκαλίας*, επιμ. Β. Αποστολίδου, Β. Καπλάνη & Ε. Χοντολίδου, 37-60. Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Αργύρης Χιόνης, «Το οριζόντιο ύψος»

Στη Janine Kaminski

Μια φορά κι έναν καιρό, πλάι σ' ένα πανύψηλο, υπερήφανο κυπαρίσσι, ζούσε μια ελάχιστη, ταπεινή αγριάδα, που ζήλευε το μπόι του κυπαρισσιού κι ήθελε να το φτάσει, γι' αυτό και τεντωνότανε αδιάκοπα στις άκρες των ριζών της, πασχίζοντας να σηκωθεί πιο πάνω από το χώμα. Μάταιη προσπάθεια και αρκετά οδυνηρή, γιατί, κάθε φορά που έκανε αυτήν τη γυμναστική, για μέρες μετά, την πόναγε ανυπόφορα η μέση της.

Το κυπαρίσσι, που παρακολουθούσε αφ' υψηλού τον αγώνα της αγριάδας, σειόταν και λυγιόταν καμαρωτό και της έλεγε υπεροπτικά, με προφορά σχεδόν εγγλέζικη, της Οξφόρδης: "Δεν γνωρίζετε τι χάνετε, αγαπητή μου αγριάδα, εκεί στην επιφάνεια του εδάφους όπου βρίσκεσθε. Δίχως να θέλω διόλου να υπερηφανευθώ, σας πληροφορώ ότι από την κορυφή μου έχω απεριόριστη θέα του κόσμου και θα ήταν ακόμη πιο απεριόριστη, θα έβλεπα ως τη Γουατεμάλα, αν κάποια αναιδή βουνά, γύρω τριγύρω, δεν την περιορίζαν. Ωστόσο ευελπιστώ ή, μάλλον, έχω τη βεβαιότητα ότι η βροχή θα λιώσει, σιγά σιγά, αυτά τα αναιδή βουνά και τότε θα δω και τη Γουατεμάλα. Το σχέδιο αυτό είναι βεβαίως μακροπρόθεσμο, αλλά μπορώ να περιμένω, αφού, ως γνωστόν, ζω επτακόσια χρόνια."

Η αγριάδα, αν και δεν ήξερε ούτε πού βρίσκεται αυτή η Γουατεμάλα ούτε αν τα βουνά λιώνουν απ' τη βροχή ούτε, ακόμη, αν είναι πολλά τα επτακόσια χρόνια, ακούγοντας αυτά τ' ανήκουστα λόγια, ένιωθε την καρδιά της να μαραζώνει και, τις νύχτες που κοιμόταν, έβλεπε πάντα το ίδιο όνειρο. Ψήλωνε, λέει, ψήλωνε τόσο, που ξεπερνούσε κατά πολύ στο μπόι το κυπαρίσσι, ξεπερνούσε ακόμη και τα πιο ψηλά βουνά κι έβλεπε από κει πάνω όχι μόνο τη Γουατεμάλα αλλά και το Ακαλακούμπα,

χώρα ακόμα πιο μακρινή, ακόμη πιο ωραία, όπου οι άνθρωποι χόρευαν ένα γρήγορο χορό που το νε λέγαν ρούμπα.

Βέβαια, όταν ξύπναγε, το πρώτο πράγμα που έβλεπε μπροστά της ήταν ένα σαλιγκάρι τόσο αργοκίνητο, που έμενε στο οπτικό πεδίο της όλη τη μέρα, προκαλώντας της κατάθλιψη και κάνοντάς την να μη βλέπει την ώρα πότε θα ξανανυχτώσει, για να κοιμηθεί και να ονειρευτεί το μακρινό Ακαλακούμπα και τον γρήγορο χορό που τότε λένε ρούμπα.

Έτσι ζούσαν κυπαρίσσι κι αγριάδα, πλάι πλάι, αλλά το καθένα στον κόσμο του, ώσπου μια μέρα φθινοπωρινή (χρόνια πολλά, πάρα πολλά πριν από τα επτακόσια), που ο ουρανός είχ' ένα χρώμα μολυβί, μια λάμψη ξαφνική, ονόματι αστροπελέκι, χτύπησε κατακέφαλα το κυπαρίσσι και το έκανε. Η βροχή που ακολούθησε, μπόρα τρικούβερτη, αντί να λιώσει τα βουνά που του 'κρυβαν τη Γουατεμάλα, τη στάχτη του έλιωσε και γκρίζα λάσπη την υπερηφάνεια του έκανε.

Η αγριάδα, άναυδη στην αρχή, όταν συνήλθε κάπως, μακάρισε το ελάχιστό της μπόι και θρήνησε το κυπαρίσσι που - πώς να το κάνουμε;- αν και φλύαρο και υπερφίαλο, της είχε χαρίσει το όνειρο των μεγάλων αποστάσεων, του απέραντου κόσμου.

Μετά απ' αυτό το θλιβερό γεγονός, σταμάτησε την έτσι κι αλλιώς ανώφελη γυμναστική της και μόνο αραιά και πού έβλεπε στον ύπνο της το εξωτικό Ακαλακούμπα. Κανένας όμως δε χόρευε εκεί τη ρούμπα.

Ήτανε, βέβαια, ακόμη νεαρά και εστερείτο πείρας, τόσο εστερείτο πείρας, που καν δεν γνώριζε τις φυσικές της ιδιότητες.

Έτσι, ένα ανοιξιάτικο πρωί, παραξενεύτηκε πολύ, νιώθοντας να τη φαγουρίζουν οι ρίζες της, κι ακόμα πιο πολύ παραξενεύτηκε σαν είδε, δυο μέρες

τρεις αργότερα, λίγο πιο κει, μέσα απ' το χώμα να προβάλλει ένα μικρό, χλωροπράσινο βλαστάρι αγριάδας.

« Μπα, καινούργια απόχτησα γειτόνισσα!» ήταν η πρώτη σκέψη της, αλλά όταν είπε «καλωσόρισες, γειτόνισσα», άκουσε, την ίδια ακριβώς στιγμή, να λέει και το βλαστάρι τα ίδια λόγια, να την καλωσορίζει, δηλαδή με τη φωνή της. Το ίδιο έγινε, ακριβώς, άλλες δυο μέρες τρεις αργότερα, όταν καινούργιο εμφανίστηκε, πιο πέρα, βλασταράκι. Μπορεί, λοιπόν, να ήταν άπειρη, αλλά κουτή δεν ήταν. Έτσι, κατάλαβε ότι στον εαυτό τηςμίλαγε, αφού τα νέα αυτά βλαστάρια από τις ρίζες της ξεπήδαγαν και σαρξ εκ της σαρκός της ήσαν.

Λόγια πολλά για να μη λέμε και χρόνο να μην κλέβουμε απ' την αιωνιότητα, μέσα σε χρόνια ελάχιστα, πολύ πιο λίγα από επτακόσια, η αγριάδα είχε, ρίζα τη ρίζα, καταβολάδα την καταβολάδα, βλαστάρι το βλαστάρι, όλο τον κάμπο κατακτήσει κι όλα τα βουνά ως την κορφή τους και πιο πέρα. Για πιο πέρα δεν μπορώ να πω· τα μάτια μου μονάχα ως τις βουνοκορφές την ακολούθησαν· πιο πέρα δεν άντεξαν. Έμαθα ωστόσο, από έγκυρες πηγές, πως έφτασε στο Ακαλακούμπα και πως στο δροσερό και καταπράσινο χαλί της χορεύουν τώρα γυμνοπόδαροι εραστές τη ρούμπα.

Επιμύθιο Ι: Όσο πιο κοντά στη γη βρίσκεσαι, τόσο πιο μακριά από τ' αστροπελέκια είσαι.

Επιμύθιο ΙΙ: Δια του οριζοντίου ύψους, η απόστασις, έως το Ακαλακούμπα, καλύπτεται εις χρόνον κατά πολύ συντομότερον των επτακοσίων ετών.

Σας άρεσε; Μήπως να γράφατε το δικό σας επιμύθιο;